

BUDİN BEYLERBEYİ SOKULLU MUSTAFA PAŞA'NIN MACARİSTAN'DAKİ HAYRATI*

*Meryem KAÇAN ERDOĞAN***

ÖZET

Sokullu Mehmed Paşa'nın amcazadesi olan ve önemli görevlerde bulunan Sokullu Mustafa Paşa, iyi bir devlet adamı ve siyasetçi olmasının yanında mert, hoşgörülü, cömert ve hayırseverdi. Bu hasletleri, görev yaptığı Budin'de özellikle Macarlar arasında Büyük/Koca Mustafa olarak anılmasına yol açmıştır. Başta, doğduğu yer olan Bosna olmak üzere Macaristan'da Budin, Peşte, Kodvar, Ösek, Nemçi, İstolni-Belgrad, Füleke gibi şehirlere çeşitli eserler inşa ettirmiş, yüzlerce gayrimenkulünü bu amaca tahsis etmiştir. Vakfiyesinde bunlara dair son derece ayrıntılı bilgiler mevcuttur.

Kuşkusuz Mustafa Paşa'nın vakıf eser ve akarlarının büyük bir kısmı Budin'de bulunmaktadır. Kaynaklar onu, haklı olarak Budin'i gerçek anlamda imar eden ilk beylerbeyi olarak takdim etmiştir. Ancak en büyük destekçisi ve hamisi olan Sokullu Mehmed Paşa'nın giderek nüfuzunu kaybetmesiyle dengeler değişmiş, çeşitli dedikodular ve nihayet Budin'de çıkan yangın sebebiyle suçlu bulunarak 1578 yılında idam edilmiştir. Bugün Budapeşte'de Mustafa Paşa'nın vakıf eserlerinden olan Rudaş ve Czarar kaphıcaları Macar halkına hizmet vermeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, Macaristan, Budin, Sokullu Mustafa Paşa, vakıf.

GİRİŞ

Osmanlı hâkimiyetinin yüz kırk beş yıl devam ettiği Budin'e bu süre zarfında doksan dokuz beylerbeyi tayin edilmiştir. Bu beylerbeyleri içerisinde görev süresi en uzun olanı ise Sokullu Mustafa Paşa'dır. Yaklaşık on iki yıl bu görevde kalan Mustafa Paşa, Sokullu Mehmed Paşa'nın

* Makalenin geliş tarihi:11.08.2016 / Kabul tarihi: 25.08.2016

Bu çalışma, VIII. Avrupa Sosyal ve Davranış Bilimleri Konferansı'nda (IASSR, Belgrad, 3-6 Eylül 2015) sunulan ve yayımlanmamış olan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü / meryem@ogu.edu.tr

amcazadesidir. 1534 yılında amcasının emriyle altı-yedi yaşlarında iken Bosna'dan devşirilmiş, onun yardım ve himayesi sayesinde sırasıyla Galata Sarayı'nda iki yıl tellaklık ve berberlik, Topkapı Sarayı'ndaki küçük odalarda ise yedi yıl hizmette bulunmuştur. 1543 yılında hazine odalarına alınmış ve gayretinden dolayı padişahın berberi olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman (hd.1520-1566) ile birlikte 1548 Tebriz ve 1553 Nahçevan seferlerine katılmıştır. Bu seferlerden Tebriz Seferi dönüşünde sipahi olmuş, Nahçevan (Nahçıvan) Seferi'nde ise padişaha iki yıl süreyle çaşnigir olarak hizmet etmiş, sefer dönüşü sırasıyla Temeşvar Defter Kethüdalığı, Filek, Klis, Segedin, Hersek ve Bosna Sancakbeyliği gibi görevlerde bulunmuştur.¹ Devletin çeşitli kademelerinde görev yaparak hem tecrübesini hem de bilgi ve görgüsünü artıran Mustafa Paşa, Sigetvar Seferi'ne de katılmış, Arslan Paşa'nın idam edilmesi üzerine 31 Temmuz 1566 tarihinde² Budin eyaletine vali olarak atanmıştır. Mustafa Paşa, bu görevde iken II. Selim'in fermanıyla 20 Temmuz 1574 tarihinde³ vezirliğe yükseltilmiştir. Cesur, cömert,⁴ doğru

¹ Sokullu Mustafa Paşa'nın devşirilmesi, Enderun'daki eğitimi, devlet kademesindeki görevleri ile Bosna ve Macaristan'daki vakıfları Nahifi tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Nahifi eserini, Sokullu Mustafa Paşa'nın sağlığında iken onun arzusu üzerine kaleme almıştır [İbrahim Pazan, *Nahifi'nin Cevâhirü'l-Menâkıb'ı (Gencîne-i Ahlâk) (Tahlil ve Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, doktora tezi, İstanbul 2013, s. 33-51]. Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmânî*, yay. haz. N. Akbayar, S. A. Kahraman, İstanbul 1996, IV; 1181] Mustafa Paşa'nın sarayda küçük mirahur ve çakırcıbaşı olarak hizmet ettiğini ifade etmesine rağmen metinde bu görevlerden bahsedilmemektedir.

² Pazan, *a.g.t.*, s. 78.

³ *aynı tez*, s. 82.

⁴ Klasik Türk edebiyatının en meşhur münşilerinden biri kabul edilen Nergisi, *Nihâlistân* adlı eserinde Mustafa Paşa'nın Budin beylerbeyliği yaptığı döneme ait çeşitli hikâyelere yer vermiştir. Bu hikâyelerden bir kısmı Paşa'nın hizmetinde bulunan Buhurci-zâde tarafından anlatılmıştır. Buna göre paşa, esirlerin kurtuluş parasını ödemiş, iflas edenler ile gazilerin ihtiyaçlarını karşılamış, dilencilere sadaka dağıtmış, fakir-fukarayı giydirmişti. Hatta her yılbaşında on bin altını yatağının başucundaki dolaba koyarak gizlice muhtaçlara dağıttığı nakledilmiştir. Nergisi, eserinde Paşa'nın sohbet arkadaşlarından Abdülmümin Ağa'nın anlattıklarına da yer vermiştir. Ağa, bağış ve ikram hususunda Mustafa Paşa'nın bir benzerinin gelmediğini, beylerbeyliği döneminde yetim ve dullara yardım ettiğini, muhtaçları araştırdığını hatta Bosna'da 720'den fazla yetim ve kimsesiz kız çocuğunu çeyizlerini hazırlatarak evlendirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Paşa'nın âlim ve fâzıl kişileri kolladığı, borçlarını ödediği ve ihtiyaçlarını karşıladığına işaret etmiştir (Süleyman Çaldak, *Nergisi ve Nihâlistân'ı (İnceleme-Metin)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya 1997, s. 235-238).

sözlü ve samimi bir portre çizen Mustafa Paşa⁵ aynı zamanda iyi bir devlet adamı ve siyasetçi olarak karşımıza çıkmaktadır. O, sadece eyaleti yönetmekle kalmamış, yeni fethedilen kalelerin tamir ve takviyesi ile meşgul olduğu gibi⁶ Budin şehrinin imarı için büyük bir gayret göstermiş⁷, ticari

⁵ Bu hasletleri bünyesinde toplayan Paşa, yiğitliğe ve civanmertliğe büyük bir değer vermiştir. Mesela Zrinyi Miklos'un büyük bir kahraman ve iyi bir komşu olduğundan bahisle cenazesini büyük bir hürmetle defnettirmiştir. Yine esirlere insanca muamele etmiş, bunu Macar komutanlarından da beklemiş ancak Macarların Türk esirlerine acımasızca işkence uyguladığını, öldürdüğünü ve bunun cellatlık olduğunu nitelen-dirmiştir. Paşa, esir Türk kadın ve kızlarının serbest bırakılması konusunda da büyük gayret göstermiş, rica ve şikâyetlerini ilgililere Macarca yazdırmış olduğu mektuplarda da dile getirmiştir. Onun insani özellikleri Macarlar tarafından da takdir edilmiştir. Kendinden sonra Budin Beylerbeyliği'ne getirilen Kara Üveys Paşa, suçlarını örtbas etmek için selefini suçlamaya kalktığında en güzel cevabı Macar olan Eğri kapitanından almıştır. O, mektubunda Mustafa Paşa'nın her zaman reayasına karşı adaletli ve himayeci olduğunu dile getirmiştir (Sandor Takats, *Macaristan Türk Âleminden Çizgiler*, çev. Sadrettin Karatay, İstanbul 1992, s. 26, 29, 85-86, 123, 127).

⁶ 1568 yılında Sokullu Mustafa Paşa'ya Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar Kalesi'ni kuşatması sonrası harap olan kalenin iç surlarının tamiri, cami olması planlanan yerlerin düzenlenmesi ve dış palanga duvarlarının yapımı konusunda gönderilen emir gereği kalenin tamir işleri tamamlanmıştır. Öte yandan Sokullu Mustafa Paşa, Sigetvar'da Kanuni'nin iç organlarının gömülü olduğu yere beyaz mermerden bir türbe yaptırmış ve çoğu defa orayı ziyaret etmiştir. Osmanlılar Macaristan'dan çekildikten sonra burası 1693 yılında yıkılarak yağma edilmiştir (M. Tayyib Gökbilgin, "Türk İdaresinde Budin", *Atatürk Konferansları V, 1971-1972*, Ankara 1975, s. 171; Ahmet Kerim Demireğen, Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar Seferi (hazırlıklar ve fetih), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 79, 85 dijital). İstolni-Belgrad'ın kuleleri ile büyük burçları da onun tarafından yapılmıştır (Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1999, II, 25).

⁷ Mustafa Paşa, Budin'de vakıf eser ve akarlar dışında şehir varoşunun surları ile kaleye eklenen bazı kuleleri inşa ettirdiği gibi şehirdeki baruthanenin tesisinde büyük rol oynamıştır (Peçevî, *a.g.e.*, II, 25). Evliya Çelebi ise baruthanenin banisi olarak Arslan Paşa'yı göstermektedir (Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), VI. Kitap, İstanbul 2002, s. 154). Bunun yanında Budin'i Peşte'ye bağlayan köprü de 1567 yılında Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. *Zincirli Köprü* adıyla bilinen bu köprü, Tuna nehri üzerinde birbirine zincirle bağlanmış 70 adet kayıktan kurulmuş olup 700 adım uzunluğunda ve yedi adım genişliğinde idi (Sadık Müfit Bilge, "Osmanlı Macaristan'ında Ulaşım Sistemi", http://www.academia.edu/1049379/Osmanli%C4%B1_Macaristan%C4%B1_nd_a_Ula%C5%9F%C4%B1m_Sistemi) erişim: 28 Aralık 2015). Köprünün yapılma gerekçeleri ve tasviri için bkz. Pazan, *a.g.t.*, s. 441-442.

faaliyetleri desteklemiş⁸ ve Budin halkını her türlü tehdit ve tehlikelerden uzak tutmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Avusturya ile barışın korunmasına büyük özen gösterdiği gibi⁹ gerektiğinde risk alarak halkının ve devletinin menfaatlerini sonuna kadar savunmuştur.¹⁰ Ayrıca dini açıdan büyük bir hoşgörü göstererek Budin ve Peşte'de bulunan Katolik çevrelerle samimi ilişkilerde bulunmuş, Budin'de rahatça ibadet edilebilmesi için buraya Protestan vaizler getirtmiştir.¹¹ Onun barış yanlısı siyaseti, dini hoşgörüsü ve etnik ayrım yapmaması gerek Türkler gerekse Macarlar arasında sempati yaratmıştır; hatta bunun bir göstergesi olarak Macarlar tarafından "Nagy Musztafa (Büyük/Koca Mustafa)" adıyla anılmıştır.¹²

Mustafa Paşa'nın Budin gibi sürekli çatışma ve hassas bir dengenin olduğu eyalette¹³ vali olarak uzun sayılabilecek bir süre hizmette bulunması,

⁸ Tüccarın özellikle hayvan tacirlerinin dostu olan Mustafa Paşa, ticaret ve ulaşımın gelişmesi için birçok tedbir almıştır. Eğri husarlarının Budinli bir Yahudi taciri kaçırmaları üzerine tacirin kurtarılması için büyük bir gayret göstermiştir (Gökbilgin, "Türk İdaresinde Budin", s. 171, 173).

⁹ Mustafa Paşa'nın Macarca olarak yazdırıp Alman İmparatoruna, arşidüke ve diğerlerine gönderdiği ve günümüze kadar gelen 129 adet mektubu bulunmaktadır. Mektuplarında onun barışçı bir insan olduğu ve bölgede huzur içinde yaşamak istediği anlaşılmaktadır. Sınırlarda yaşanan gerginlerden ve düşmanlıklardan kaçınması, çatışmaları şiddetlendirmemeleri konusunda emrindekileri uyarması barışa ne denli önem verdiğini göstermektedir. Hatta bu uğurda 1576 yılında Sigetvar sancakbeyini görevden almıştır [Gyula. Kaldy-Nagy, "Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa (1566-1578)", *Bellekten*, LIV/210 (Ağustos 1990), 657, 659].

¹⁰ Gökbilgin, "Türk İdaresinde Budin", s. 171; Kaldy-Nagy, "a.g.m", s. 655-658; Yasemin Altaylı, "Macarca Mektuplarıyla Budin Beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa (1566-1578)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 49/2 (2009), s. 157, 166; Uroš Dakić, *The Sokullu Family Clan and The Politics of Vizierial Households in The Second Half of The Sixteenth Century*, Central European University, MA Thesis, Budapest 2012, p.52-56. Mustafa Paşa'nın biyografisi için bkz. Pazan, *a.g.t.*, s. 32-86.

¹¹ Gökbilgin, "Türk İdaresinde Budin", s. 173; Bu dini politikayı diğer Budin beylerbeylerinde de görmek mümkündür (Takats, *a.g.e.*, s. 25); Emine Erdoğan, "16. Yüzyıl Ortalarında Avrupa'da Mezhep Mücadeleleri ve Osmanlılar", *Dimî Araştırmalar*, (Eylül-Aralık 1999), II/5, 323; Altaylı, "a.g.m", s. 165.

¹² Gökbilgin, "Türk İdaresinde Budin", s. 171; Altaylı, "a.g.m", s. 165.

¹³ Budin muhafızlığı herhangi başka bir muhafızlıktan zordu. Zira Budin paşaları sadece Macar uç savaşçılarıyla mücadele etmemiş aynı zamanda Erdel meselesini ve Avusturya kralının faaliyetlerini yakından takip etmişlerdir. Bir sorun durumunda ilk önce makamını ve hayatını kaybedenler bunlar olmuştur. Bu gerçeğe rağmen Budin muhafızlığını başka hiçbir makamla değiştirmek istemeyen beylerbeylerin sayısı –Mustafa Paşa gibi- oldukça fazladır (Takats, *a.g.e.*, s. 41-42).

onun kişiliği ve devlet adamlığı vasıfları kadar, payitahttaki Sokullu Mehmed Paşa'nın desteği ve himayesiyle de doğrudan ilgilidir. Budin'de zaman zaman yaşanan talihsiz olaylar¹⁴ muhaliflerini cesaretlendirse de görevinde kalmayı başarmıştır. Ancak Sokullu Mehmed Paşa'nın giderek nüfuzunu kaybetmesi, Mustafa Paşa'yı yalnız bırakmış ve Eylül 1578'de Budin'de barut depolanan kuleye yıldırım düşmesi sonucu çıkan yangın sebebiyle suçlu bulunmuştur. Bunun yanında III. Murad'ın ablası olan ve Piyale Paşa'nın vefatıyla dul kalan Gevher Han Sultan'ı eş olarak kabul etmemesi de suçlarından biri olarak gösterilmiştir. Ayrıca Paşa'nın beylerbeyliği sırasında hayli servet biriktirdiği dedikodusu da İstanbul'da yayılmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda Mustafa Paşa 30 Eylül 1578 tarihinde İstanbul'dan Budin'e gönderilen Büyük Mirahur Ferhat Ağa tarafından idam edilmiştir.¹⁵ Kendisinden sonra Budin'e vali olarak tayin edilen Üveys Paşa'ya verilen talimatlardan biri Mustafa Paşa zamanında Budin ile diğer sancak ve kalelerde miriye ait olan malların muhafaza altına alınması, diğeri ise Paşa'nın Budin'deki akar ve emlakinin uygun bir şekilde değerlendirilerek defterlerinin İstanbul'a gönderilmesi emridir.¹⁶

Mustafa Paşa'yı diğer Budin beylerbeylerinden farklı kılan faktör, onun cömertlik ve hayırseverlik hasletleridir. Peçevî, Mustafa Paşa'nın, zenginliği ve cömertliği ile meşhur olan Arap şairi Hatem-i Taî'den de üstün olduğunu ifade ederek onun her ata binişinde yanında giden dört beş yüz süvariye iki, üç kese akçe dağıttığını, yüksek geliri toprakları hibe ettiğini hatta yol ve berat parası olarak birkaç bin akçe ihsan ettiğini yazmaktadır. Ayrıca yetim kızları ve dul kadınları, çeyiz ile donatarak uygun bir kimse ile evlendirdiğini ve geçimi için dirlik bile verdiğini kaydetmektedir.¹⁷ O, sadece Budin'de değil aynı zamanda doğduğu ve bir süre sancakbeyliği yaptığı

¹⁴ Bunlar arasında 1571 yılında Budin'de çıkan bir yangın ile 1578'de meydana gelen bir depremde şehrin harap olması gösterilebilir (Gökbilgin, "Türk İdaresinde Budin", s. 173).

¹⁵ Peçevî, *a.g.e*, II, 25; Kaldy-Nagy, "a.g.m", s. 659-660; Gökbilgin, "Türk İdaresinde Budin", s. 173; Altaylı, "a.g.m", s. 167-169.

¹⁶ Gökbilgin, "Kara Üveys Paşa'nın Budin Beylerbeyliği (1578-1580)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, II/3-4 (1952), 21.

¹⁷ Peçevî, *a.g.e*, II, 25.

Bosna¹⁸ ile bir kısmı görev yaptığı yerlerde olmak üzere Macaristan'daki birçok şehirde imar faaliyetlerinde bulunmuş, servetinin önemli bir kısmını inşa ettirdiği vakıf eserler için sarf etmiştir. Mustafa Paşa'nın imar hareketleri Alman İmparatoru ile çeşitli Macar kale komutanlarına gönderdiği ve Macarca olarak yazdırdığı mektuplara da yansımış, zaman zaman Macarlardan inşaat malzemesi talep etmiştir. Onun, idam edildiği 10 Ekim 1578¹⁹ tarihine kadar imar ve hayır işleriyle meşgul olduğu görülmektedir. Nitekim idamından yaklaşık altı ay önce Komaran komutanına gönderdiği 9 Nisan 1578 tarihli Macarca mektupta malzeme talebini dile getirmiş ve yeni bir cami yaptırma isteğinden bahsetmişti.²⁰

Bu çalışmada, Mustafa Paşa'nın vakfiyesi esas alınarak başta Budin olmak üzere Macaristan'daki vakıfları incelenecektir. Daha önce vakfiyeden bahseden bazı Macar tarihçileri bulunmaktadır. Bunlardan biri Macar

¹⁸ Mustafa Paşa 1563-1566 yılları arasında sancakbeyi olarak bulunduğu Bosna'da çok sayıda hayır eseri inşa ettirmiştir. Bunlar arasında Bosna Sarayı'ndaki su tesisi, çeşmeler ve mektep; Gorajde'de Drina nehri üzerinde köprü ve köprünün başına kervansaray; Budin, Tımişvar, Belgrad ve diğer şehirlerden Bosna'ya gelen tacirlerin ve diğer kişilerin geçiş noktasında bulunan Bosna Sarayı'na bağlı Mokra köyünde iki büyük kervansaray; Bosna'nın çeşitli yerlerinde birçok kervansaray; Bosna'ya bağlı Banaluka kasabasında cami, mektep, hamam ve çeşme ile kasaba çarşısındaki caminin önünde bulunan köprünün tamiri; Kasabaya bağlı Tırn İskelesi'nde kervansaray ve köprü ile göçlerle kasabaya dönüşen beldeye cami ve mektep; Brod kazasına bağlı Maglay Köyü'nde mescit; Kostaniça Kalesi önünde köprü, su tesisi ve çeşme; Nüvasin kazasına bağlı Kozarnençe Köyü'nde kervansaray sayılabilir. Böylece hayır eserleriyle bölgeyi mamur hale getiren Mustafa Paşa, doğduğu yer olan Sokol köyünü de unutmamış, köyün daha geniş bir yere taşınması ve haftada bir pazar kurulması için padişahın ferman çıkarmak suretiyle buranın küçük bir kasabaya dönüşmesine zemin hazırlamıştır (Pazan, a.g.t, s. 51, 84, 85). Paşa'nın Bosna'daki vakıfları, 21-23 Mayıs 2015 tarihinde Bosna-Hersek (Saraybosna)'te yapılan 5th *International Congress Islamic Civilization in the Balkans* konulu sempozyumda Mehmet Zeki İbrahimgil tarafından hazırlanan bir bildiri ile tanıtılmıştır.

¹⁹ Pazan, a.g.t, s. 8.

²⁰ Mustafa Paşa, bu isteğini şu sözlerle dile getirmişti: "...Bundan önce inşaat için gerekli kiremit konusunda yüce imparatorun izin istenmiş ve hazretleri bu konuda müsaade vermişti...Şimdi de sizden bu kiremitlerin getirilmesini sağlamak için bu konuyla ilgilenmenizi rica ederiz. Ayrıca şu an biz bir cami yaptırmak isteriz. Bunun için mümkün olduğunca çabuk bir şekilde zengin kişilerden alınacak 20 tomruk ve yaklaşık bin kadar kalas göndermenizi rica ederiz. Verdiklerimiz gibi iyi olsunlar..." (Altaylı, "a.g.m", s. 164-165).

Türkolog ve tarihçi Gyula Kaldy Nagy olup Sokullu Mustafa Paşa'yı biyografik tarzda ele aldığı çalışmasında vakfiyeye de değinmiş, vakıflarını kısaca tanıtmıştır. Bir diğer çalışma ise Geza David'in *Osmanlı Macaristan'ında Bazı Vakıflar* adlı çalışmasıdır.²¹ Yazar, çeşitli vakıflardan örnekler verdiği çalışmasında Sokullu Mustafa Paşa'nın vakıflarından da bahsetmiş, bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bununla birlikte vakfiyeyi bütün ayrıntılarıyla inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu noktadan hareketle yukarıda söz edilen çalışmaların ortaya koyduğu verilerden ve yerli-yabancı seyyahların notlarından istifade edilerek vakfiye incelemeye tabi tutulacaktır.

I. Vakfiyenin Fiziki Özellikleri

Vakfiyenin aslı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunmaktadır, bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne nakledilmiş fotokopi nüshadan istifade edilmiştir. Burada TSMA.d, koduyla kayıtlı olup defter numarası 7000'dir. Vakfiyenin suretinin kaydedildiği bu defterin kapağında "*Vakıfnâme-i Mustafa Paşa der-Budin*" ibaresi bulunmaktadır. Vakfiyenin ilk sayfasında Budin Kadısı Derviş Mehmed b. Hüseyin'in mührü yer almaktadır. Nesih hatla Türkçe olarak kaleme alınmış olan ve her bir sayfası on bir satırdan oluşan vakfiye defterinin alt kısımları harap olduğu için yazıların kimi yerde okunması zorlaşmıştır. Defterin orijinalinde sayfalara numara verilmemiş, sonradan varak usulüne göre numaralandırma yapılmıştır. Buna göre vakfiye 1b'den başlamakta ve 24b'de sona ermektedir. Vakfiyenin sonunda tarih belirtilmemiştir.²² Bununla beraber III. Murad tarafından Mustafa Paşa'ya temlik edilen köylerle ilgili bilgilerin varlığı ve mülknamenin Mart 1578'de verilmiş olması, vakfiyenin vefatından kısa bir süre önce düzenlendiğini ortaya koymaktadır.²³

²¹ Geza David, "Osmanlı Macaristan'ında Bazı Vakıflar", *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları-107, Ankara 2012, s. 143-148.

²² Vakfiyenin kapağı ve ilk varakları için bkz. Ek-I, II.

²³ Kaldy-Nagy, "a.g.m", s. 660.

II. Sokullu Mustafa Paşa'nın Macaristan'daki Vakıf Eserleri

Mustafa Paşa'nın uzun yıllar gerek sarayda gerekse taşrada çeşitli görevlerde bulunması, onun aynı zamanda muazzam bir servet biriktirmesini sağlamıştır.²⁴ Özellikle 1574 yılında Budin beylerbeyi iken vezirliğe yükseltilmesiyle birlikte 1.200.000 akçelik geliri olan haslara sahip olmuştur.²⁵ Kendinden önceki Budin beylerbeyleri ile kıyaslandığı zaman daha yüksek bir gelir kaynağına sahip olan Mustafa Paşa, edindiği servetin önemli bir kısmını vakfederek Macaristan'ın imarında önemli bir rol oynamıştır. Serveti hakkında İstanbul'da birçok dedikodu türemesinin ötesinde Mustafa Paşa, vakıf eserlerini ve taşınmazları finanse etmek için zaman zaman para vakıflarından borç para alma yoluna da gitmiştir. Bunlardan biri Sofya'da kurulan Şeyh Bâlî Efendi Vakfı'dır. Mesela; 61,²⁶ 539²⁷ ve 566²⁸ numaralı Sofya tahrir defterlerine göre *meblağ-ı vakf* başlığı altında Mustafa Paşa'nın bu vakıftan 200.000 akçelik bir kredi kullandığı tespit edilmektedir. Kayıtlarda paşadan “*Merhûm Mustafa Paşa el-maktûl*” olarak bahsedilmesi defterlerin en azından 1578 yılından sonra düzenlendiğini göstermektedir; nitekim 61 numaralı defter III. Mehmed döneminde hazırlanmıştır.

²⁴ Servetinin bir kısmını da Avusturya kralı tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen yıllık hediyelerden gelen hisseler oluşturmaktadır. Mesela 1577 yılında nakit para ve gümüş olarak İstanbul'a gönderilen 128.099 forintın 3.000 forinti Mustafa Paşa'nın hissesine düşmüştür. Bunun yanında Sultan tarafından kendisine hediye edilen esirler ve bunların serbest bırakılmaları karşılığında ödedikleri fidyeler de servet kaynaklarını çeşitlendirmiştir (Takats, *a.g.e.*, s. 39, 66).

²⁵ Mesela; 1563 yılında Zal Mahmut Paşa'nın beylerbeyi hassı 800.000 akçe idi [Sadık Müfit Bilge, “Macaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdari Teşkilatın Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, XI (2000), 41].

²⁶ Nevin Genç, *XVI. Yüzyıl Sofya Mufassal Tahrir Defteri'nde Sofya Kazası*, Eskişehir 1988, s. 662.

²⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Tahrir Defteri (TD)*, nr.539, s. 694.

²⁸ BOA, *TD*, nr.566, s. 666.

TABLO I
Vakfiyeye Göre Sokullu Mustafa Paşa'nın Vakıf Eserleri²⁹

<i>Vakıf Eserin Türü</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Medrese	Budin Varoşu'nda	Tuna kıyısında yer alan medresenin 12 hücreli ve bir dershanesi bulunmaktadır.
Medrese	Peşte Kalesi içinde	Medresenin 8 hücreli ve bir dershanesi dışında müderrisin ikameti için tahsis edilmiş çeşitli odaları bulunmaktadır.
Muallimhane	Peşte Kalesi içinde	Muallimhane medreseye bitişik olarak inşa edilmiştir.
Cami ve tekke	Budin Varoşu'nda	Medreseye bitişik olarak inşa edilmiştir.
Mescit	Budin dışındaki Hindî Baba Zaviyesi yakınında	-
Mescit	Budin dışında Orta Ilıca Mahallesi'nde	-
Mescit	Budin dışında Gülbaba Zaviyesi yakınında	-
Mescit	Budin Sancağı'nda Kodvar (Födvar) Palangası'nın varoşu içinde	-
Cami ve muallimhane	Budin dışındaki Debbaglar Mahallesi'nde	Cami, daha önce Merhum İbrahim Çavuş tarafından inşa edilmiştir.
Cami	Peşte'de	-
Cami ³⁰	Pojega Sancağı'ndaki Ösek Kalesi dışında	-
Mescit	Sirem Sancağı'ndaki Nemçi Kasabası'nda	-
Cami ve mescit	İstolni-Belgrad Kalesi içinde	-

²⁹ BOA, *TSM.A.d.*, nr.7000, vr.5a-6b.

³⁰ Caminin medrese ve mektep ile birlikte inşa edildiğini Evliyâ Çelebi *Seyahatnâmesi*'nde kaydetmektedir (VI. Kitap, s. 108). Ancak vakfiyede bu yapılardan söz edilmemektedir.

Mescit	Filek Kalesi içinde	-
--------	---------------------	---

Tablo-I'de görüldüğü üzere Mustafa Paşa, Budin'de cami, tekke ve medrese; Peşte'de ise cami, medrese ve muallimhane inşa ederek küçük bir külliye tarzında teşkilatlandırmıştır. Ayrıca yine Budin başta olmak üzere Macaristan'ın çeşitli şehirlerinde toplam yedi mescit ile iki cami inşa ettirmiş, harap durumdaki bir cami ve muallimhaneyi ihya ederek toplumun hizmetine sunmuştur. Kuşkusuz Mustafa Paşa'nın en önemli yapıları Budin şehrinde bulunmaktadır. Budin'i imar eden ilk beylerbeyi olarak da bilinen Mustafa Paşa'nın bazı kaynaklarda, biri Büyük Varoş'ta diğeri ise Ortahisar'da olmak üzere iki medresesine işaret edilmektedir.³¹ Ancak vakfiyesinde Budin civarında sadece tek bir medreseyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Vakfiye onun ölümünden kısa bir süre önce düzenlendiğine göre, burada ikinci bir medresenin varlığı mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla gerek Evliya Çelebi'nin Ortahisar'da konumlandığı *Makbul Mustafa Paşa Medresesi (Yeni Medrese)*, gerekse Atâi'de yer alan *Medrese-i cedide* ile ifade edilen ve ona nispet edilen medrese, aslında Budin varoşundaki Mustafa Paşa Medresesi olmalıdır. Zira buradaki en kuvvetli delil vakfiyesi olduğu gibi, Paşa'nın yaşadığı dönemde biyografisi şeklinde kaleme alınan *Cevâhirü'l-Menâkıb* yazarının verdiği bilgilerdir. Bu eserde de Budin'de tek bir medreseye işaret edilmekte ve yerinin Paşa'nın ikamet ettiği binanın yakınındaki cami yanı olduğu ifade edilmektedir.³² Ayrıca Evliya Çelebi'nin Ortahisar'da *Makbul Mustafa Paşa Medresesi* olarak kaydettiği ve burada bulunan yedi medrese içinde en önemlisi olarak tarif ettiği

³¹ Agostan, Marsigli'nin "Grande Accademia" olarak tasvir ettiği Büyük Kilisenin (Büyük Cami veya Süleyman Han Camii) yanında bulunan taştan yapılmış ve üstü kurşun kaplı bir medreseden bahsettiğini aktarmaktadır. Adı geçen medresede talebelerin hücreleri camiye bitişik olarak yapılmış ve Marsigli'nin ziyareti sırasında medrese sağlam bir durumdaymış. Bu bilgi Ortahisar'da Mustafa Paşa'ya atfedilen Medrese-i cedide ile örtüştürülmüştür [Gabor Agoston, "Budin'de Osmanlı Medreseleri ve Müderrisleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S:58 (Şubat 1989), 145]. Hâlbuki vakfiyede Budin'de tek bir medresenin olduğu kayıtlıdır. Dolayısıyla Marsigli'nin verdiği bilgiler başka bir medreseye ait olmalıdır. Atâi'nin *Medrese-cedide* olarak kaydettiği medreseyi ve müderrislerini ise Büyük Varoş'daki medrese ile örtüştürmek mümkündür. Zira Budin müftülerine şart koşulan ve paye itibarıyla ellili olan medrese sadece Büyük Varoş'taki Mustafa Paşa Medresesi'ydi.

³² Pazan, *a.g.t.*, s. 85, 438-439.

medreseyi, seyahatnamesinin ilerleyen sayfalarında Büyük Varoş'da bir kez daha saydığı görülmektedir.³³ *Yeni Medrese* tabiri ise muhtemelen daha önce burada inşa ettirilen medreselerden bu medreseyi ayırmak için kullanılmış olmalıdır. Bu bilgilerden hareketle, Sokullu Mustafa Paşa tarafından Rebiülevvel 983/Haziran-Temmuz 1575 tarihinde yaptırılan medrese (Medrese-i cedide)³⁴ Ortahisar'da değil Büyük Varoş'da kendi camiinin yanında inşa ettirdiği medrese olmalıdır. Tuna kıyısında yer alan bu medresenin on iki hücresi ile bir dershanesi bulunuyordu. Bu medrese, paye itibariyle ellili olup İstanbul'dan gelen müderrisine yevmiye olarak elli akçe ödeniyordu.³⁵ Macaristan'daki medreselerin çoğunun paye itibariyle yirmili ve otuzlu olduğu düşünülürse, Mustafa Paşa Medresesi'nin en yüksek kademeye sahip medrese olduğu anlaşılır. Bu medresede kelim, fıkıh ve hadis bilimlerinin önemli bir yeri vardı; medresenin müderrisi aynı zamanda Budin müftüsü de olduğundan medresenin eğitim programında fıkıh bilimine ağırlık verilmiştir. Ayrıca medresenin gerek müderrislerinin gerekse talebelerinin naklî ilimlerin dışında müsbet ilimlerle de uğraşmış olmaları muhtemeldir.³⁶

Medresenin ilk müderrisi Budin müftüsü de olan Karamanlı Ömer Konyevî Efendi'dir. Zira medresenin müderrisliği Budin müftülerine şart koşulmuştur. Ömer Efendi, devrin kıymetli bilginlerinden olup eserleriyle fıkıh ilminin geliştirilmesine büyük katkıda bulunmuştur. Ömer Efendi'nin 985/1577-1578 yılında ölümüyle beraber yerine müftü ve müderris olarak Turâbîzâde Mehmed Efendi tayin edilmiştir. Mehmed Efendi de dersleri dışında fıkıh meseleleri ile meşgul olmuş ve konuyla ilgili bazı eserler kaleme

³³ Evliya Çelebi, Budin'in gece gündüz gaza bölgesi olduğu için ulemadan bir zatın burada bir haftadan fazla kalamadığını ve firar ettiğini dolayısıyla bu şehirde ulemanın son derece makbul olduğunu ve kendilerine itibar edildiğini yazmaktadır (*Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, s. 144, 147).

³⁴ Nevzade Atâî, *Zeyl-i Şakaik*, İstanbul 1268, s. 244; Ondan naklen Agoston, *a.g.m.*, s. 145.

³⁵ Pazan, *a.g.t.*, s. 438-439; Atâî, *a.g.e.*, s. 244; Agoston, *a.g.m.*, s. 144.

³⁶ 1684 yılında İtalyan askerî mühendisi Marsigli tarafından kaleme alınan ve Sokullu Mustafa Paşa'ya atfettiği medresenin kütüphanesindeki kitapları gösteren bir cetvel bulunmaktadır. Mustafa Paşa Medresesi'ne aidiyeti şüpheli olmakla birlikte bu cetvelden Budin'deki medreselerde okutulan dersleri öğrenmek mümkündür. Dolayısıyla medresenin müfredat programında yer alan belagat, musiki, astronomi, mimarlık, coğrafya ve tıp gibi derslerin yüksek dereceye sahip Mustafa Paşa Medresesi'nde de okutulması mümkündür (Agoston, *a.g.m.*, s. 146-147).

almıştır. Medresenin diğer müderrisleri arasında Hacı İbrahim Efendi, Sinan Efendi, Abdullah Efendi,³⁷ Akhisarî İbrahim Efendi ve İsa Efendi³⁸ sayılabilir. Budin müftüsüne şart koşulmuş müderrisler buradaki Hristiyan halkın günlük meseleleriyle de meşgul olmuşlar, yörenin örf ve adetleri ile Macar kanunlarını da öğrenmişlerdir. Bu durum merkezi idarenin zaman zaman dış siyasi ilişkilerde ve barış görüşmelerinde³⁹ Budin müftü ve kadılarına görev vermesinin yani barış heyetlerinde bulundurmasının da yolunu açmıştır.⁴⁰ Medresenin masraflarını karşılamak için II. Selim tarafından paşaya temlik edilmiş olan Solnok Sancağı'ndaki Püspökladany ve Köröspeterd köylerinin vergi gelirleri vakfedilmiştir. Ancak toplamda 4.280 akçe tutan bu gelir kaynağı medresenin masraflarını karşılamada yetersiz kalmıştır.⁴¹

Vakfiyeye göre medreseye bitişik olarak yapılan cami ise *Makbul Mustafa Paşa Camii* adıyla bilinmekte olup Mimar Sinan tarafından⁴² inşa edilmiştir. Hz. Muhammed'in ruhuna atfedilen yapının⁴³ inşası dolayısıyla Mimar Sinan'ın Budin'i ziyaret ettiği bilinmektedir. Cami, Varoş'un en göz alıcı camii olarak tarif edilmektedir.⁴⁴ Taş duvarlarla çevrili büyük bir avlunun ortasında inşa edilen camiiin kâgir bir minaresi ile kurşunla kaplı bir kubbesi bulunmaktaydı. Bazı kaynaklarda cami cephesinin Horasan ve Türkistan'daki büyük medreselerin cephelerini hatırlattığı bilgisine yer

³⁷ Abdullah Efendi 1651 yılında Budin müftüsü olmuş, verdiği fetvalarda "sahn müderrisi" unvanını kullanmıştır (Agoston, "a.g.m", s. 149).

³⁸ Boşnak kökenli olan İsa Efendi, Budin müftüsü olarak Szöny'deki barış görüşmelerinin tamamlanmasından sonra sırasıyla Belgrad, Ebu Eyyub Ensarî, Bursa ve İstanbul kadıliklarına tayin edilmiş, 1638 yılında Anadolu Kazaskeri, 1639 yılında ise Rumeli Kazaskeri olmuştur. 1640 yılının sonlarında ise vefat etmiştir (Agoston, "a.g.m", s. 149-150).

³⁹ İsa Efendi, Budin müftüsü olarak 1625 ve 1627 yılındaki barış görüşmelerinde Osmanlı sulh heyetinin başkanlığını yapmış ve bu görüşmelerde önemli bir rol oynamıştır (Agoston, "a.g.m", s. 149-150).

⁴⁰ Atâî, *a.g.e*, s. 244, 273; Agoston, "a.g.m", s. 147-150.

⁴¹ Kaldy-Nagy, "a.g.m", s. 661.

⁴² Sâî Mustafa Çelebi, *Yapılar Kitabı Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye (Mimar Sinan'ın Anıları)*, İstanbul 2002, s. 110.

⁴³ Pazan, *a.g.t*, s. 85, 438.

⁴⁴ Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristan'ında Kentler, Kaleler*, İstanbul 2001, s. 105.

verilmektedir. Evliya Çelebi ise kalabalık bir cemaate sahip olan camiin mükemmel bir yapı olduğundan bahsetmektedir.⁴⁵ 1686 yılında çizilen bir gravürün ön planında bu camiye ait olduğu düşünülen bir minarenin şerefesinden yukarısı görülmektedir. 1749 yılında ise cami yıktırılarak yerine bir kilise inşa ettirilmiştir. Bu camiye ait bir Kur'an-ı Kerim Almanya-Leipzig'de bulunmaktadır.⁴⁶ Makbul Mustafa Paşa Camii'ne ait bir türbenin varlığı biliniyorsa da akıbeti meçhuldür.⁴⁷

Peşte'teki medrese ise hücre sayısı açısından Budin'deki medreseden daha küçük olmakla beraber buraya müderrisin ikameti için çeşitli odalar tahsis edilmiştir. Paye itibariyle otuzlu bir medrese olan bu eğitim kurumunun masraflarını karşılamak üzere Mustafa Paşa Gyula sancağındaki iki köyün (Nagyradvany ve Bikaes) vergi gelirlerini tahsis etmiştir. Vâkıf bu medreseyi Hz. Muhammed'in ruhu için vakfettiği gibi Budin'de inşa ettirdiği üç adet mescidi de Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın ruhları için bağışlamıştır. Mesela Budin dışındaki Hindî Baba Zaviyesi yakınındaki mescit Hz. Ebubekir; Orta Ilıca Mahallesi'ndeki mescit Hz. Ömer; Gülbaba Zaviyesi yakınındaki mescit⁴⁸ Hz. Osman'ın ruhu için vakfedilmiştir. Yine Kodvar Palangasının varoşu içindeki mescit de Hz. Ali'nin ruhu için inşa edilmiştir. Bunların yanında Mustafa Paşa, yok olmaya yüz tutmuş bazı vakıf eserlerini de ihya etmiştir. Nitekim Budin dışındaki Debbağlar Mahallesi'ndeki İbrahim Çavuş hayratı olan cami, zengin bir vakfı olmadığı için zamanla harap hale gelmiş ve personeli dağılmıştır. Bu durum üzerine vâkıf, adı geçen yapıyı tamir ettirmiş ve işler hale getirmiştir.⁴⁹ Ayrıca yenilenen

⁴⁵ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, s. 147; Semavi Eyice, "Budin'de Türk Eserleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul 1992, VI, 349; Oktay Aslanapa, "Macaristan'da Türk Âbideleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, I/1-2 (1949-1950), 328.

⁴⁶ Eyice, *a.g.mad.*, s. 350.

⁴⁷ Özgüven, *a.g.e.*, s. 105.

⁴⁸ BOA, *TSMA.d.*, nr.7000, vr.5b-6a. Budin'de Kabatyan Mahallesi'nde olan mescidin inşa edildiği yerde daha önce Misali adındaki bir gayrimüslimin evleri bulunuyordu. Vâkıf, şahsın katledilmesinden sonra miriye geçen bu evleri satın almak suretiyle burasını bir mescit haline getirmiştir (Pazan, a.g.t, s. 86, 440-441).

⁴⁹ BOA, *TSMA.d.*, nr.7000, vr.5a-6b; Pazan, a.g.t, s. 85, 86, 439-440, 442. İbrahim Çavuş tarafından yaptırılan Taban Mescidi, yirmi sene içerisinde baykuş ve kargalara yuva

camiiin yanına mahallenin ihtiyaçları doğrultusunda bir mektep de inşa ettirmiştir.⁵⁰ Budin ve Peşte dışında vâkıfın Ösek, Nemçi, İstolni-Belgrad ve Filek'te de cami ve mescitleri bulunmaktadır. Bunlardan Ösek Kalesi varoşundaki cami hakkında Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde bazı bilgiler aktarılmaktadır. Buna göre *Mustafa Paşa Camii* olarak bilinen bu mabet kiremit örtülü olup çarşı pazarın izdihamını andıran kalabalık bir cemaate sahip idi. Evliya Çelebi camiiin kible kapısı üzerindeki celî hat ile yazılmış beyitleri⁵¹ de nakletmiş, ayrıca eserinde Ösek'teki camiiin yanı sıra Paşa'nın medrese ve mektebine de yer vermiştir. *Mustafa Paşa Medresesi*'nin buradaki dört Dâru't-tedris'ten biri olduğu ve halkın ulemaya rağbet ettiğini ifade eden Evliya Çelebi, mektebin son derece mamur olduğunu belirtmektedir; keza vâkıf buradaki yetimlere çeşitli hediyeler vermekle kalmamış onların giyecek ihtiyaçlarını da karşılamıştır.⁵²

III. Vakfın Gelir Kaynakları

Budin Beylerbeyi Mustafa Paşa, büyük kısmı Budin'de olmak üzere Macaristan'ın çeşitli şehirlerinde inşa ettirdiği vakıf eserlerin masraflarını karşılamak ve personelin maaşlarını ödemek için birçok gayrimenkul vakfetmiştir. Aşağıda yer alan tablolarda gayrimenkullerin türü ile bulunduğu yer ve özellikleri hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır.

olduğundan Mustafa Paşa'nın gayretleri sonucunda tekrar asıl işlevine dönmüştür (Aslanapa, "a.g.m", s. 328).

⁵⁰ Pazan, *a.g.t.*, s. 86, 439.

⁵¹ Bu beyitler şu şekildedir:

Mustafa Paşa bu dâr-ı rahmeti
Eyledi ihyâ ki budur râh-ı dîn
Rûşen olanlar hakkı eyler müdâm
Kesb eder kurbet Hudâ'ya zâhidîn
Cami'in böyle dedim târihini
Melce-i rahmet mekân-ı âbidîn

⁵² *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, s. 107-108.

TABLO II

Vakfiyeye Göre Vakfedilen Ev, Oda ve Cühûdhâneler⁵³

<i>Akarın Türü</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Ev	Budin'de	Sayısı birden fazla olup bir tarafı Tuna nehri, üç tarafı yol ile çevrili ve Paşa'nın içinde sakin olduğu evler (tahtânî ve fevkânî özellik taşıyan bu evler ahırıyla birlikte vakfedilmiştir).
Ev	Budin'de	Sayısı birden fazla olan evlerin bir tarafı Mustafa Paşa'nın kapıcı başısı olan İbrahim Ağa'nın mülkü, iki tarafı ise yol ile sınırlıdır (Paşa'nın kethüdasının oturduğu bu evler, çeşitli odaları ve üç adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir).
Ev	Budin'de Hüsrev Paşa Camii Mahallesi'nde	Sayısı birden fazla olan evlerin dört bir tarafı Mezid, Hüseyin, Şaban mülkleri, kale duvarı ve yol ile çevrilidir. Tahtânî ve fevkânî olarak taştan inşa edilen evler, birçok odalarıyla birlikte vakfedilmiştir.
Ev	Budin'de Hüsrev Paşa Camii Mahallesi'nde	Sayısı birden fazla olan evler, Paşa'nın aynı mahallede bulunan evleriyle bitişik olup bir tarafında Kızılbaş Ahmed evladı mülkleri, diğer tarafında ise kale duvarı ve yol bulunmaktadır. Tahtânî ve fevkânî olarak taştan inşa edilen evler, birçok odalarıyla birlikte vakfedilmiştir.
Ev	Budin Kalesi dâhilinde	Sayısı birden fazla olan ve Alaca Evler adıyla bilinen bu evlerin bir tarafında İbrahim Çavuş Vakfı, bir tarafında Rüstem Çavuş mülkü, diğer tarafında kale duvarı olup tahtânî ve fevkânî özellik taşımaktadır. Taştan inşa edilen evler birçok odalarıyla beraber vakfedilmiştir.
Ev	Budin dâhilinde	Sayısı birden fazla olan bu evler, Paşa'nın sakin olduğu evlerin yakınında olup Şaban Çavuş adlı sipahiden satın alınmıştır. Evlerin bir tarafı Hüsrev mülküyle, üç tarafı yol ile çevrili olup 5 adet dükkânla beraber vakfedilmiştir.

⁵³ BOA, *TSMAd.*, nr.7000, vr.7a-9a, 10a-11b, 13a-14a, 15a.

Ev	Budin'de Gönüllü Mahallesi'nde	Sayısı birden fazla olan bu evler, Paşa'nın aynı mahallede inşa ettirdiği kervansarayın yakınında olup etrafı İsmail mülkü, Tuna nehri, kale duvarı ve yol ile çevrilidir. Tahtâni ve fevkânî olan evler, birçok odaları ve 4 adet dükkânıyla birlikte vakfedilmiştir.
Ev	Budin'de Gönüllü Mahallesi'nde	Sayısı birden fazla olan bu evler, aynı mahalledeki Paşa'nın kervansarayı karşısında olup etrafı Kurd mülkü, İsmail mülkü, yol ve has yol ile çevrilidir. Evler, birçok odasıyla beraber vakfedilmiştir.
Ev	Budin'de Gönüllü Mahallesi'nde	Sayısı birden fazla olan bu evler, aynı mahalledeki kervansaray yakınında olup etrafı Bali b. Abdullah, Hasan b. Abdullah ve ...Şah mülkleri ve yol ile çevrilidir. Evler, birçok odasıyla beraber vakfedilmiştir.
Ev	Budin'de Gönüllü Mahallesi'nde	Sayısı birden fazla olan bu evler, aynı mahalledeki kervansaray yakınında olup bir tarafında Paşa'nın kendi vakfı, diğer taraflarında ise Mustafa mülkü, Tuna nehri ve yol bulunmaktadır.
Ev	Budin Kalesi haricinde	Sayısı birden fazla olan bu evler, Tezkire Emîni Piri Ağa adlı zaimden satın alınmış olup etrafında hisar duvarı, Dilsiz Mustafa, Şaban, Kurd, Musa, Sinan ve Gönüllü Cafer mülkleri ile yol bulunmaktadır. Evler, Gülbaba Zaviyesi'ne yılda 100 akçe mukataalıdır. Evlerin sofa, kiler, yazlık oda ve bodrum gibi bölümleri ile bağı vardır. Ayrıca bağa bitişik olan evin 5 adet dükkânı bulunmaktadır.
Ev	Budin'de	Ev, Paşa'nın medresesi yakınında olup tahtâni ve fevkânî olarak inşa edilmiş, etrafında Sefer, Sarraç Çelebi Çavuş, Çavuş Behram ve Şahman Odabaşı mülkleri yer almaktadır.
Ev	Budin haricinde	Okmeydanı semtinde olan ev, Molla Hafız ve Ahmed b. Veli Bey mülkleri ve ana cadde ile çevrilidir.
Ev	Budin haricinde Gürz İlyas Bayırı altında	Evin bir tarafında Müslüman Mezarlığı, diğer taraflarında ise bayır dibi, Cafer b. Abdullah mülkleri ile ana cadde bulunmakta olup ev bağıyla birlikte vakfedilmiştir.

Evler	Budin Kalesi'nde Cami-i Kebir Mahallesi'ndeki çarşı yüzünde	Evlerin etrafında Merhume Hacı İlyas, Fethi Çelebi evladı mülkleri, iki tarafında ise çarşı dükkânları olup tahtânî ve fevkânî özellik taşımaktadır. 35 adet evden oluşmaktadır.
Evler	Budin Kalesi'nde Cami-i Kebir Mahallesi'ndeki çarşı yüzünde	Sayısı birden fazla olan evler, çarşı yüzünde bulunan evlerin kapısından başlayarak Fethi Çelebi Kahvehânesi'ne doğru uzanmaktadır. Etrafında has yol ve ana cadde bulunup birbirine bitişik 4 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Ev	Budin Kalesi'nde Cami-i Kebir Mahallesi'ndeki çarşı yüzünde	Ev, çarşı yüzündeki evlerin karşısında olup bir tarafında işkembeci, diğer taraflarında Hacı Piri evi ile çarşı dükkânları bulunmaktadır.
Ev	Budin Varoşunda	Sayısı birden fazla olan bu evlerin bir tarafında Çadircı Bali ve İbrahim Bey mülkleri, diğer taraflarında ise ana cadde bulunmaktadır.
Ev	Tolna Varoşu dâhilinde	Sayısı birden fazla olan bu evler, cami yakınında olup 18 odalı ve 2 dükkânlıdır. Vâkıf tarafından Raç Mihâl'den satın alınmıştır.
Ev	Tolna Varoşu dâhilinde	Ev, hamam yakınında olup etrafı vâkıfın vakfettiği kervansaray, Seveç Ferih mülkü, Kürde nehri ve ana cadde ile çevrilidir.
Ev	Mohaç Palangası Varoşunda	Ev, iki tarafından vâkıfın vakıfları, diğer taraflarından ise ana cadde ve has yol ile çevrili olup içindeki birçok odasıyla beraber vakfedilmiştir.
Ev	Filek Kalesi'nde	Sayısı birden fazla olan bu evler, vâkıfın mescidi yakınında olup ahırıyla beraber vakfedilmiştir.
Oda	Budin Kalesi'nde Cami-i Kebir Mahallesi'nde	Sayısı birden fazla olan ve tahtânî-fevkânî özellik taşıyan bu odaların bir tarafında cami duvarı, diğer tarafında ise ana cadde bulunup birbirine bitişik 8 dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Cühudhâne	Tolna Varoşu dâhilinde Varsek Uça Mahallesi'nde	Cühudhâneler, vâkıfın inşa ettirdiği dükkânların yakınında olup 8 adet hücreden oluşmaktadır.

Mustafa Paşa'nın vakfettiği akarât içinde en fazla dikkat çeken noktalardan biri, sahip olduğu evlerinin sayısı ile ilgilidir. Vakfiyede evlerin ayrıntılı bir şekilde sınırları çizilmiş, bulunduğu mevki ve özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre Paşa'nın en fazla meskeni Budin'de bulunuyordu. Hatta biyografisini kaleme almış olan Macar Türkolog Guyala Kaldy Nagy, "...Paşa'nın Budin'de o kadar çok evi vardı ki sayılarını kendisi bile bilmiyordu" diyerek bu duruma işaret etmiştir.⁵⁴ Gerçekten Mustafa Paşa'nın gerek Budin Kalesi içinde gerekse dışında çok sayıda evi mevcuttu. Evlerin bir kısmında kendisi ikamet etmekte bir kısmında ise kethüdası oturmaktaydı. Katlı olarak ve taştan inşa edilmiş evler, kimi zaman yanındaki ahır, bağı ve dükkânlarıyla beraber vakfedilmiştir. Paşa'nın evlerinin en fazla bulunduğu yer ise Budin Kalesi içindeki Cami-i Kebir Mahallesi idi. Burada çarşı içindeki otuz beş evin dışında başka evleri de bulunuyordu. Ayrıca yine kale içindeki Gönüllü Mahallesi'nde dört ayrı yerde; Hüsrev Paşa Camii Mahallesi'nde ise iki ayrı yerde evleri olup kimi evler dükkânıyla beraber vakfedilmiştir. Paşa'nın kale dışında Okmeydanı, Gürz İlyas Bayırıaltı, Varoş gibi yerlerde de evleri olup kimisi dükkânı ve bağı ile beraber vakıf eserlere tahsis edilmiştir. Budin dışında ise Tolna Varoşu, Mohaç Palangası Varoşu ve Filek Kalesi'nde de evleri bulunuyordu.

Mustafa Paşa'nın çok sayıda eve sahip olması, bunları ne şekilde edindiği sorusunu akla getirmektedir. Vakfiyede bu duruma açıklık getirecek bazı ifadeler bulunmaktadır. Mesela; Budin Kalesi içinde Şaban Çavuş adlı sipahi ile kale dışında Tezkire Emîni Piri Ağa adlı zaimden birçok ev satın almıştır. Ayrıca Tolna Varoşu içinde, vergi tahsildarı olan Mihay Raç'tan⁵⁵ toplam on sekiz odası ve iki dükkânı olan çok sayıda ev satın aldığı bilinmektedir. Mustafa Paşa'nın vakfiyede çeşitli şehirlerde tarifini yaptığı evleri gerçekte birçok odalardan oluşan ev miydi yoksa ev tabiri ile odayı mı kastediyordu? Bu durum çok net olmamakla beraber vakfiyede odalara ayrıca yer verilmesi "ev ve evlerim" tabiri ile birçok odası olan meskenleri ifade ettiği anlaşılmaktadır. Yine vakfiyede ev ve odalarla birlikte kaydedilen bir diğer ayrıntı da Cühudhânelerdir. Tolna varoşunda vakıf tarafından inşa ettirilen dükkânların yakınında olan Cühudhâneler (Yehûdhâneler) sekiz adet hücreden oluşmaktadır. Muhtemelen bu mekânlar Tolna şehrine ticaret amacıyla gelen ve bir süre konaklayan Yahudilere kiralanmıştı.

⁵⁴ Kaldy-Nagy, "a.g.m", s. 662.

⁵⁵ "aynı makale", s. 662.

TABLO III: Vakfiyeye Göre Vakfedilen Dükkân, Mahzen ve Debbağhaneler⁵⁶

<i>Akarın Türü</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Dükkân	Budin varoşu dâhilinde	7 adet olan dükkânların bir tarafında Hindî Baba Zaviyesi, diğer taraflarında ise mezarlık, Paşa'nın mescidi ve yol bulunmaktadır.
Dükkân	Budin dâhilinde	Dükkânlar 3 adet olup Paşa'nın camii yakınındadır.
Dükkân	Budin Kalesi dâhilinde Cami-i Kebir Mahallesi'ndeki çarşı yüzünde	Dükkân, vâkıfın çarşı yanında bulunan evinin köşesindeki dört yol ağzında bulunmaktadır.
Dükkân	Budin Kalesi dâhilinde Cami-i Kebir Mahallesi'ndeki çarşı dükkânlarının yanında	Dükkânlar birbirine bitişik olarak 2 adet olup bir tarafında vâkıfın evi, iki tarafında ise ana yol bulunmaktadır.
Dükkân	Budin Kalesi dâhilinde Cami-i Kebir Mahallesi'nde	Dükkânlar 2 adet olup çarşı yüzünde Fethi Çelebi Kahvehanesi'nin karşısında bulunmaktadır.
Dükkân	Koyun Varoşu dâhilinde	Dükkânlar 3 adet olup vâkıfın inşa ettirdiği hamamın yanındadır.
Dükkân	Tolna Varoşu dahilinde VarsekUça Mahallesi'nde	Dükkânlar 11 adet olup vâkıf tarafından arz-ı haliye üzerine inşa ettirilmiştir.
Dükkân	Tolna Varoşu dahilinde	Dükkânlar, 14 adet olup Balıkpazarı'nda Şarkezi Lukaç'ın evine bitişik olan arz-ı haliye üzerine vâkıf tarafından inşa ettirilmiştir.
Mahzen	Budin varoşu dahilinde	Mahzen, Hindî Baba Zaviyesi yakınında olup bir tarafında Hasan Dede evi, diğer taraflarında Paşa'nın kervansarayı, Tuna nehri ve yol bulunmaktadır.
Debbağhane	Budin haricinde Debbağlar Mahallesi'nde	Debbağhanenin bir tarafında Kara Bali ve Cafer Odabaşı mülkleri, üç tarafında ise yol bulunmakta olup 12 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Debbağhane	Budin varoşunda	Debbağhane, Topal Sinan Bey adındaki zaimden satın alınmış olup içindeki kasap dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Debbağhane	Peçuy Kalesi dâhilinde	Debbağhane, birçok odaları ve dükkânlarıyla birlikte vakfedilmiştir.

⁵⁶ BOA, *TSMAd.*, nr.7000, vr.9a-9b, 11a-12a, 13a-13b.

Mustafa Paşa'nın bir kısmı Budin'de olmak üzere Koyun Varoşu ve Tolna'da çok sayıda dükkânı bulunuyordu. Budin'deki dükkânları evi, mes-cidi ve camiinin hemen yakınında idi. Dolayısıyla bu dükkânların büyük bir kısmı Cami-i Kebir Mahallesi'nde olup çarşı ile bağlantısı olan ticari mekânlardı. Diğer yerlerdeki dükkânlarının sayısı ise yirmi sekiz olup bunlar vakıf tarafından inşa ettirilmiştir. Bu dükkânlar da vakıf eserlere gelir sağlamak üzere tasarlanmıştı. Paşa, Koyun varoşu ve Tolna varoşunda vakfettiği hamam, ev ve Cühudhanelerin yakınında bulunan dükkânlar vasıtasıyla bölgenin ticari hayatına da olumlu yönde katkıda bulunmuştur.

Paşa'nın akarâtı içinde kayda değer bir diğer işletme de debbağhanelerdir. Derinin işlenmesi amacıyla tesis edilmiş bu mekanlar, oda, dükkân ve kasap dükkânları gibi bir kompleks halinde faaliyetlerini sürdürmüş ve şehirlerin ekonomisinde önemli bir yer tutmuştur. Zira derinin tabaklanmasıyla ilgili işler şehirde çok çeşitli zanaat kollarının da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Paşa'nın vakfettiği debbağhanelerden ikisi Budin'de diğeri ise Peçuy şehrinde idi. Budin'deki debbağhanelerden biri Debbaglar Mahallesi'nde bulunuyordu. Bu debbağhane, on iki adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir. Diğeri Budin varoşunda olup Topal Sinan Bey adındaki zaimden satın alınmış ve içindeki kasap dükkânıyla beraber bağışlanmıştı. Peçuy kalesi içindeki üçüncü debbağhane ise birçok oda ve dükkânlarıyla Paşa'nın vakıf eserlerine gelir sağlamak üzere tahsis edilmiştir.

TABLO IV: Vakfiyeye Göre Vakfedilen Kervansaraylar⁵⁷

<i>Akarın Türü</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Tahsis Edilen Sermaye (Kuruş olarak)</i>	<i>Özellikleri</i>
Kervansaray	Budin Varoşu'nda Gürz İlyas Bayırı altında	100 (4.000 Osmanî) ⁵⁸	Kaplıca yakınında olan kervansarayın karşısında Hindî Baba Zaviyesi bulunmaktadır.
Kervansaray	Budin dâhilindeki Gönüllü Mahallesi'nde		Kervansaray, aynı mahalledeki kaplıca yakınında olup paşa tarafından inşa ettirilmiş ve 8 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Kervansaray	Peşte Kalesi dâhilinde	200 (hamama ve kervansaraya bitişik olan dükkânlar için 1200 kuruş sermaye verilmiştir)	Kervansaray, vâkîfın inşa ettirdiği caminin yakınındaki çifte hamamın karşısında olup 10 adet dükkânı ve otlukhanesiyle beraber vakfedilmiştir.
Kervansaray	Budin kazasına bağlı Kodvar (Födvar) Palangası varoşunda	200	Kervansaray, 6 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Kervansaray	Cankurtaran Palangası ⁵⁹ varoşunda	150	Kervansaray, 8 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Kervansaray	Tolna Varoşu dahilinde	150	Kervansaray, varoş dâhilinde vâkîf tarafından inşa ettirilen hamamın yakınında olup 7 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Kervansaray	Mohaç Palangası varoşunda	150	Kervansaray, 8 adet dükkânı ve otluk yeriyle birlikte vakfedilmiştir.

⁵⁷ BOA, *TSM.A.d.*, nr.7000, vr.9b, 11b-12a, 13a-14b, 17a-17b.

⁵⁸ Kervansarayın yanındaki dükkânların ecirlerine de 400 kuruş sermaye verilmesi şart koşulmuştur (BOA, *TSM.A.d.*, nr.7000, vr.16b).

⁵⁹ Cankurtaran İskeleyi düşman elindeki Tata ve Pespirim kalelerine yakın olduğu için iskeleyi kullananlar zaman zaman düşmanın saldırısına uğramakta ve malları yağma edilmekteydi. Mustafa Paşa buraya bir palanga inşa ettirip içine muhafız yerleştirmiş ve bölgeyi güvenli hale getirmiştir (Pazan, *a.g.t.*, s. 442) .

Kervansaray	Siget Kalesi'nde		Kervansaray, vâkıf tarafından Ali Bey'den satın alınmış olup 12 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Kervansaray	İlok kazasına bağlı Vilkovar Kalesi varoşunda	100	Kervansaray, vâkıf tarafından inşa ettirilmiş olup 9 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Kervansaray	Ösek kazasında (nefs-i Ösek'te)	?	Kervansaray, vâkıf tarafından inşa ettirilmiştir.
Kervansaray	Vaç Kalesi varoşunda	200	Kervansaray, vâkıf tarafından inşa ettirilmiş olup 5 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Kervansaray	Orta Ilıca yakınında	100 (dükkânlar için 100 kuruş sermaye verilmiştir)	Dükkânlar kervansarayaya bitişiktir.
Kervansaray	Pakşa	150	Kervansaray, gelip geçen ve konaklayanların Pakşe varoşunda oturan ahaliye rahatsızlık vermesi üzerine inşa edilmiş ve bu sayede varoş ahalişi rahata kavuşmuştur. ⁶⁰
Kervansaray	Tovarnik	170	-
Kervansaray	Duka	100	-
Kervansaray	Sigetvar (Almanca Siget Kalesi'nde)	200	-

Mustafa Paşa'nın ticari faaliyetleri desteklediği ve tüccarı himaye ettiği, çeşitli yerlere gönderilmiş ve günümüze intikal etmiş olan Macarca mektuplarından da anlaşılmaktadır. Bu düşüncenin somut bir örneği olarak büyük bir kısmı kendisi tarafından inşa ettirilmiş olan kervansarayları başta Budin olmak üzere Peşte, Fodvar, Cankurtaran, Tolna, MohaçSeget, Vilkovar, Ösek, Vaç, Pakşe, Tavarnik, Duka ve Sigetvar gibi yerlerde görmek mümkündür. Bu şehir ve kasabaların bulunduğu güzergâh aynı zamanda "orta kol" ve buna bağlı tali yollar üzerinde olup askeri ve ticari ulaşım açısından

⁶⁰ Pazan, *a.g.t.*, s. 442.

önem arz ediyordu. Mustafa Paşa'nın toplamda on altı adet olan kervansaraylarından dördü, yakınındaki hamam ve dükkânıyla, altısı ise sadece dükkânlarıyla birlikte vakfedilmiştir. Peşte ve Moğaç'taki kervansaraylarda ise bunlara ilave olarak otluhane ve otlukyeri de bulunuyordu. Aslında kervansaraylar şehirlerarasında kervan yolları üzerinde inşa edilmiş, çarşı, hamam ve ahır gibi birimleri bulunan yapılardır. Şehirlerde ticaret yapanlara yönelik mekânları içeren hanlardan pek de farklı olmayan bu yapılar yolcuları barındırma, kervanları dinlendirme ve malları muhafaza etme gibi önemli fonksiyonlarının yanında şehir içinde esnaf ve zanaatkârın üretim ve ticaret yaptığı yerler ya da geceyi geçirdiği mekânlar olarak ön plana çıkmışlardır.⁶¹ Budin ve Peşte'deki kervansarayları diğerlerine kıyasla han olarak nitelendirmek mümkündür. Zira bu şehirlerden özellikle Budin ticari potansiyeli olan ve yerli ve yabancı tüccarı bir araya getiren merkezi bir konumdaydı. Nitekim Peçevî, bu yapılardan söz ederken yollar boyunca sıralanmış han ve imaretler tabirini kullanmaktadır.⁶² Vâkîf, kervansarayları inşa etmekle kalmamış, gerek bu yapılara gerekse bitişiğindeki dükkânlara sermaye tahsis ederek hizmetin sürekliliğini sağlamaya çalışmıştır. Hatta vakfiyesinde Budin varoşunda Gürz İlyas Bayırı altındaki kervansarayın yanındaki dükkânların kiracılarına da 400 kuruş sermaye verilmesini şart koşmuştur. Vâkîf, kervansaraylara genellikle 100, 150, 200 kuruşluk gibi sermaye tahsislerinde bulunmuştur. En büyük sermayeyi ise (1200 kuruş) Peşte kalesi içindeki kervansarayın dükkânlarına tahsis etmiştir. Vakıf, sermayenin gerek kervansaray gerekse dükkânlara tahsisi konusunda bazı şartlar ileri sürmüştür. Buna göre sermayenin kiracılara teslimi sırasında kendilerinden teminat alınması, *rehn-i kâfi ve kavi* usulüne uygun olarak verilmesi ve şer'i esaslar çerçevesinde onu on bir hesabıyla istirbah olunması gerekmektedir.

⁶¹ Burcu Küçükömürçü, Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 2005, s. (dijital 29, 30).

⁶² Peçevî, *a.g.e.*, II, 25.

TABLO V
Vakfiyeye Göre Vakfedilen Kaplıca ve Hamamlar⁶³

<i>Akarın Türü</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Kaplıca	Budin varoşunda Gürz İlyas Bayırı altında	Kaplıca, Tuna nehri yakınındadır.
Kaplıca ⁶⁴	Budin haricinde Debbağlar Mahallesi'nde	Kaplıca, eski Peşte kadısı olan Mevlana Hasan Efendi'den satın alınmıştır.
Kaplıca	Budin dâhilindeki Gönüllü Mahallesi'nde	Kaplıca, paşa tarafından inşa ettirilmiştir.
Kaplıca	Budin haricinde	Kaplıca, baruthane yakınında olup harimiyle beraber vakfedilmiştir.
Kaplıca	Budin haricinde	Kaplıca, baruthane yakınında olup paşa tarafından inşa ettirilmiştir.
Çifte Hamam	Peşte Kalesi dâhilinde	Hamam, vâkıfın kale içindeki camisinin yakınında olup dükkânlarıyla beraber vakfedilmiştir.
Hamam	Koyun (Kovin) Varoşunda	Hamam, paşa tarafından inşa ettirilmiştir.
Hamam	Estergon Kalesi'nin Varoş-ı kebirî dâhilinde	Hamam, paşa tarafından inşa ettirilmiştir.
Hamam	İstolni-Belgrad Kalesi'nde	Hamam, dükkân (dükkânlarıyla)? Birlikte vakfedilmiştir.
Hamam	Kopan Kalesi'nde	Vâkıf tarafından inşa ettirilen hamam, yanındaki 8 adet dükkânla birlikte vakfedilmiştir.
Hamam	Şimontorna Palangası haricinde	Hamam, harabe durumdaki kilise yakınlarındadır.
Hamam	Tolna Varoşu dahilinde	Hamam, paşa tarafından inşa ettirilmiştir.
Hamam	Mohaç Palangası Varoşunda	Hamam, vâkıfın inşa ettirdiği kervansarayın yakınındadır.
Hamam	Siget (Sigetvar)	Hamam, bir adet dükkânıyla birlikte vakfedilmiştir.
Hamam	Nemçi Kasabası'nda	Hamam, vâkıf tarafından inşa ettirilmiştir.
Hamam	Novigrad Kalesi dâhilinde	Hamam, vâkıf tarafından inşa ettirilmiştir.
Hamam	Seçen Palangası dâhilinde	Hamam, vâkıf tarafından inşa ettirilmiştir.
Hamam	Hatvan Kalesi dâhilinde	Hamam, 4 adet dükkânıyla beraber vakfedilmiştir.
Hamam	Segedin Kalesi dâhilinde	-

⁶³ BOA, *TSM.A.d.*, nr.7000, vr.9a-10a, 11b-13a, 14a-16a.

⁶⁴ Kaynaklar bu hamama Taban, Tabahane ve Küçük Ilıca isimleri altında değinmektedir. Marsigli ise ilk defa bu hamamı Rac 'Sırp' Hamamı olarak belirtmiştir (Balazs Sudar, "Baths in Ottoman Hungary", *Acta Orientalia*, 57/4 (2004), 414.

Roma döneminden beri bilinen sıcak su kaynakları Osmanlılar döneminde mükemmel ılıca tesisleri haline getirilerek halkın istifadesine sunulmuş⁶⁵ bunların şöhreti XVI. yüzyılda bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Evliya Çelebi de Budin hakkında bilgi verirken şehrin sıcak su kaynakları bakımından son derece zengin olduğunu ifade etmektedir. Nitekim Mustafa Paşa'nın vakfettiği beş adet kaplıca ile on dört adet hamam düşünüldüğünde bu tespitin ne kadar yerinde olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıfın başta Budin olmak üzere Peşte, Estergon, İstolni-Belgrad, Kopan, Şimontorna, Tolna, Mohaç, Seget, Nemçi, Novigrad, Siçen, Hatvan ve Segedin'de toplam on dokuz adet kaplıca ve hamamı vakfettiği görülmektedir.

Kaplıcaların tamamı Budin'de olup bir kısmı satın alınmak bir kısmı da inşa edilmek suretiyle vakfedilmiştir. Bu kaplıcalar içinde Budin'in en güzel hamamı olan kaplıca (bugünkü ismi Rudaş Fürdő) o dönemde Yeşil Direkli/Sütunlu Ilıca olarak bilinmektedir.⁶⁶ Zira kaplıcanın bir sütunu yeşil olduğu için bu isimle tanınmıştır.⁶⁷ 1572 yılında⁶⁸ Mustafa Paşa tarafından Tuna kıyısında inşa ettirilen bu kaplıca⁶⁹ Gellert dağının kaynaklarından beslenmektedir. 1672 yılında Macaristan'daki birçok yerleşim birimini dolaşan Evliya Çelebi, Budin'e de uğramış ve bu kaplıcanın ayrıntılı bir tasvirini yapmıştır. Buna göre Tabahâne (debbaghane) varoşundaki kaplıca sekiz köşeli olup her köşesinde 60 cm çapında kırmızı renkli sütunlar vardır.

⁶⁵ Eyice, "a.g.mad", s. 351.

⁶⁶ Kaplıca/hamamın gravür ve krokisi için bkz. Ek-III, IV; Resimleri için bkz. Resim I, II.

⁶⁷ Arpad Radowszky, "Budin'deki Türk Ilıcaları", s. 123 (<http://www.slideshare.net/corvinusg/budindeki-trk-ilcalar>), erişim: 28 Aralık 2015.

⁶⁸ Sudar, "a.g.m", p.415

⁶⁹ Mustafa Paşa'nın biyografisine dair *Cevâhirü'l-Menâkıb* adlı eserde kaplıca ile ilgili bir şiiere yer verilmiştir:

Nazîrin görmeye çeşm-i zamâne

Ararsa âlemi hâne be-hâne

Derûn-ı havz-ı halet-bahşî güya

Dil-i ârif gibi pâk ü mücellâ

Peri-rûlarla pür olmuş derûnı

Akar her yana eşk-i nilgüm

İl yerdür disem ana yeridür

Anun her canibi cây-ı peridür (Pazan, a.g.t, s. 440).

Sivri kemerlerle birbirine bağlanan bu sütunlar üzerinde 10 m. çapında bir kubbe oturmaktadır. Kubbesi baştanbaşa kırmızı kiremit ile örtülüdür. Granitten yapılmış olan havuzun kenarlarında beş tabaka halinde havuza inen geniş merdivenler bulunmaktadır. Her kişi boyuna göre bu tabakalardan birini tercih ederdi. Büyük havuzun etrafındaki kemerlerin altında sekiz adet kurnası bulunurdu. Dışarı camekânı ise dört köşe duvar üzerine şindire tahta örtülü bir hayli geniş bir kubbeyle örtülmüştür. Evliya Çelebi bu kubbenin büyüklüğüne işaret etmek için "...ki içine 1.000 İslam askeri sığabilir..." ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca ılıcanın su sıcaklığının son derece uygun ve şifalı olduğunu ifade eden Evliya Çelebi, kaşı kirpiği dökülmüş olanın yıkanması halinde yeniden saç, sakal ve bıyığının çıkmaya başladığını yazmaktadır.⁷⁰ Evliya Çelebi'nin seyahatinden yaklaşık 120 yıl sonra kaplıcaya bazı ilaveler yapılmıştır. Mesela; 1790 yılında kaplıcanın dört köşesine –kurnaların bulunduğu yere- birer köşeli havuz inşa edilmiştir. Duvarın dört köşesinde, havuzların üstlerinde kesme taştan yapılmış kemerleri görmek mümkündür. Ancak kaplıcanın kuzey tarafına düşen kemerlerden ikisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zarar görmüştür. Bununla birlikte kaplıca günümüzde Macar halkına hizmet vermeye devam etmektedir.⁷¹

Budin'in en büyük ve seçkin kaplıcası ise Veli Bey⁷² Ilıcası (İmparatorluk Hamamı/Czasar Fürdo)'ydı. Zarar görmeden günümüze kadar gelen yapı, bu isimle anılmakla beraber camekân kapısı üzerinde bulunan ve celi hat ile yazılmış bir kitabede banisinin Mustafa Paşa olduğu kayıtlıdır.⁷³ Evliya Çelebi, hamamın Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığını belirtse de Veli Bey Hamamı olarak anılagelmiştir. Hamamın ve bölgenin bu isimle anılması, civarda bulunan Veli Bey'in kabri ile de bağlantılı olmalıdır.⁷⁴ Kitabede Mustafa Paşa'nın isminin yer alması ise muhtemelen burasının onun tarafından ihya edilmesiyle ilgilidir.

⁷⁰ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, s. 147-148; Aslanapa, "a.g.m", s. 332.

⁷¹ József Molnár, *Macaristan'daki Türk Anıtları*, Ankara 1993, s. 17; Ayrıca bkz. Eyice, *a.g.mad.*, s. 351.

⁷² Veli Bey, Sokullu zamanında Hatvan sancakbeyi idi (Radowszky, "Budin'deki Türk Ilıcaları", s. 127).

⁷³ Bu makâm-ı dil-küşânın dediler târîhini/Mustafâ Paşa binasıdır binâ-yı bî-bedel (*Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, s. 149); Kitabe için bkz. Resim V.

⁷⁴ Sudar, *a.g.m.*, p.414.

Budin'i 1594 yılında ziyaret eden Aşık Mehmed de eserinde *Germâb-ı Budîm* başlığı altında şehirdeki ılıcaları kısaca tanıtmış ve Veli Bey Ilıcası hakkında bilgi vermiştir. Buna göre ılıcanın kaynağı, beş değirmeni işletecek kadar güçlü bir su akışına sahiptir. Ayrıca kaynağın civarında iki değirmenin işlemesine yetecek miktarda soğuk su kaynakları da bulunmaktadır. Ilıcanın kubbe ve havuzunun büyüklüğüne işaret edilen eserde havuz etrafındaki 16 adet hücrede bulunan kurnalardan sürekli olarak sıcak su aktığı ve suyun birçok hastalığa iyi geldiği ifade edilmektedir.⁷⁵ Evliya Çelebi ise varoş dışında, Baruthane civarına yapılan bu yapının büyük binaları ve kubbeleri ile meşhur olduğunu ifade etmektedir. Zira 8 adet kemer ve 8 köşe duvar üzerine oturtulmuş büyük bir kubbesi (çapı 11,5 m) bulunmaktadır. Baştanbaşa kiremit örtülü olan bu kubbenin ortasında sekiz köşeli ve beş ayak merdivenle inilen bir havuz olup buraya etrafındaki beyaz mermerden yapılmış aslanların ağızlarından gece gündüz saf sıcak su dolmaktadır. Yapının bir küçük havuzu daha olup suyu son derece sıcaktır. Dışarıdaki camekânı ise tahta şindire örtülü bir kubbe olup Yeşil Direkli Ilıca'nın camekânından biraz küçüktür. Evliya Çelebi, bu kaplıcanın fiziki yapısını anlatmakla kalmamış eserine bir de not düşmüştür. Geleneğe göre Budin halkı, cenazelerini yıkamak üzere bu ılıca dışındaki ılıcalardan fiçılar ile sıcak su getirirlerdi. Hatta vâkıf tarafından bu hizmet için tayin edilmiş kişiler bulunmaktaydı. Kaplıcanın suyu gayet temiz ve hoştur.⁷⁶ Evliya Çelebi ile aynı yıllarda hamamı ziyaret eden İngiliz seyyahı Brown, bunun Rudaş hamamından daha süslü ve sütun sayısının da iki kat fazla olduğunu ifade ile ortadaki büyük havuzdan başka köşe havuzlarının üzerinde de kubbeler bulunduğunu kaydetmektedir.⁷⁷ 1665 yılı ortalarında hamamın tasvirini yapan John Burbury, kaynağının çok gür olduğunu ve suyun iki baruthane ile bir mısır değirmenini çalıştırdığını, ana hamamın çok sıcak olduğundan bahisle buraya gelenlerin çok az bir ücret karşılığında yıkandıklarını ifade etmektedir.⁷⁸

⁷⁵ Aşık Mehmed, *Menâzirü'l-Avâlim (Metin)*, haz. Mahmut Ak, Ankara 2007, II, 352.

⁷⁶ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, VI. Kitap, s. 148-149; Molnár, *a.g.e.*, s. 18.

⁷⁷ Aslanapa, "a.g.m", s. 333.

⁷⁸ Sudar, "a.g.m", p.408.

Kaplıcanın özgün durumu Avusturyalı Mimar Fischervon Erlach tarafından 1712 yılında resmedilmiştir.⁷⁹ 1860 yılında kaplıcanın bitişiğine yeni ekler yapılmış ve esas dış mimarisi görülemez hale getirilmiştir. Yapılan bütün değişikliklere rağmen kaplıcadan günümüze kalan izler, bu yapının zamanında zengin bir süslemeye sahip olduğunu gösterdiği gibi merkezi planın da binada en mükemmel şekilde uygulandığına önemli bir örnektir.⁸⁰

Sokullu Mustafa Paşa'ya ait olduğu yaygın olarak kabul edilen bir diğer ılıca da Horoz Kapısı Ilıcası/Kiraly Ilıcası'dır. Ancak bu durum *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nin önceki baskılarında bazı bilgilerin atlanmış olmasından kaynaklanmıştır. Evliya Çelebi'nin hamamı ziyaretinde okuduğu kitabe aslında bu ılıcayla ilgili olmayıp Veli Bey Ilıcası'na aittir. Bunun yanında kimi yazarlar tarafından bu hamam Mustafa Paşa'nın Budin'de Gönüllü (Gönüllük) Mahallesi'nde bulunan bir hamamıyla özdeşleştirilmiştir. Zira buradaki yapı surlar içinde bulunan tek hamam olup vakfiyedeki bilgilere göre Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.⁸¹ Kimilerine göre ise Yahya Paşa oğlu Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı düşünülen bu ılıcanın Mustafa Paşa ile ilgisini kurabilecek sağlam bir delil bulunmamaktadır.⁸²

⁷⁹ aynı makale, p.415.

⁸⁰ Eyice, "a.g.mad", s. 352; Veli Bey Hamamı ile ilgili resimler için bkz. Resim III, IV, VI.

⁸¹ Sudar, "a.g.m", p.415.

⁸² Ilıca hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Molnár, *a.g.e*, s. 17-18; Eyice, "a.g.mad", s. 351.

TABLO VI
Vakfiyeye Göre Vakfedilen Arsa ve Çayır⁸³

<i>Akarın Türü</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Arsa	Budin haricinde	Arsa, yaklaşık olarak iki dönüm olup baruthane bendinin başından eski değirmen ocağının deresiyle Tuna nehrine, oradan Tuna kıyısının Miftah Baba Bahçesi'nin son bulduğu ana caddeden bent başına kadar uzanır.
Arz-1 hâliye	Budin haricinde	Arsa, merhum Hamza Bey'in kardeşinin oğullarından satın alınmıştır.
Arz-1 hâliye	Budin haricinde	Arsa, Merhum Hamza Bey'in kardeşinin oğullarından satın alınmış olup bir tarafında daha önce satın aldığı arsa, üç tarafında ise yol bulunmaktadır. Arsanın uzunluğu 200 zira genişliği ise 120 zira olup dört adet bodrumuyla beraber vakfedilmiştir.
Çayır	Ösek kasabasına bağlı Kovik Yaniçe mezrasında	Çayırın bir tarafında Lavecik Petre'nin sınırı, diğer taraflarında ise İvan Kova'nın sınırı, ana cadde ve göl bulunmaktadır. Çayırdan tahminen 50 arabalık ot elde edilmektedir.
Çayır	Siçen Palangası yakınında	Vâkıfın mülkü olan çayırın bir tarafı Keş Beneşte, bir tarafı Şoşar Patak'tan kale sınırına varınca, bir tarafı Seknik'ten Şoşar Patak'a varıncaya kadar uzanır (Bakvama Çayırı adıyla bilinir).
Çayır	Filek Kalesi yakınındaki Şid köyü yakınlarında	Çayır, vâkıfın mülkü olup etrafı göl, tarla ve ana cadde ile çevrilidir.
Çayır	Göle kazasına bağlı Tamaş köyü yakınında	Çayır, Sib Kot adlı mevzide bulunup Osmanlı fethi öncesinde Filik Yanoş'un tasarrufunda idi. Daha sonra Mustafa Paşa'nın mülkü haline gelmiştir. Çayırdan yaklaşık 100 arabalık ot elde edilmektedir.

⁸³ BOA, *TSM.A.d.*, nr. 7000, vr.9b-10a, 16b, 14a-15a, 16a.

TABLO VII

Vakfiyeye Göre Vakfedilen Değirmenler⁸⁴

<i>Akarın Türü</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Değirmen	Budin kazasına bağlı eski Budin yakınında İşum (İşova) ?nehri üzerinde	Değirmen 2 çarklıdır.
Değirmen	Peşte kalesine tabi Yazbirin Palangası yakınındaki Zakova nehri adasında	Değirmenler 3 adet olup vâkıfın kethüdası Memi Kethüda'dan satın alınmıştır.
Değirmen	Yazbirin Palangası varoşunda Zakova nehri üzerinde	Değirmen, 3 adet çarka sahiptir.
Değirmen	Peşte? kazasına bağlı olan Köröş varoşunda	Değirmenin sınırları ahali arasında bilinmektedir.
Değirmen	İstolni-Belgrad Kalesi'ne tabi Şarviz nehri üzerinde	2 adet ve 4 çarklı olan değirmenler Fona köyü yakınında bulunmaktadır. Vâkıf tarafından Mehmed Bey b. Balı Paşa'dan satın alınmıştır.
Değirmen	Kopan kazasına tabi Kapoş nehri üzerinde	Değirmenler 2 adet ve 5 çarklı olup Sakal köyü yakınlarındadır.
Değirmen	Kopan kazasına tabi Kapoş nehri üzerinde	Değirmen, 5 çarklı olup Birgi köyü yakınlarındadır.
Değirmen	Kopan kazasına tabi Kopan nehri üzerinde	Değirmen, Peşkop Değirmenleri adıyla bilinmekte olup 3 çarklıdır.
Değirmen	Şimontorna Palangası yakınındaki Balaton nehri üzerinde ⁸⁵	Değirmenler 2 adet olup 6 çarklıdır.
Değirmen	Tolna Varoşu kazasına bağlı Göleş köyü sınırındaki Şarviz nehri üzerinde	Değirmenler, 2 adet ve toplam 8 çarklı olup, biri Baka köyünün çayırı yakınında diğeri ise Hedvik köyü yakınındadır.
Değirmen	Tolna Varoşu kazasına bağlı Serdhel köyü sınırında Şarviz nehri üzerinde	Değirmenler, 2 adet olup toplam 4 çarktan oluşmaktadır.

⁸⁴ BOA, *TSMA.d.*, nr.7000, vr.11b-16b.

⁸⁵ Bu değirmen daha önce Gergely Pesthyeny'in mülkü iken 1570 yılı kayıtlarında Mustafa Paşa'nın tasarrufunda görünmektedir (Geza David, *Osmanlı Macaristanı'nda Toplum, Ekonomi ve Yönetim 16. Yüzyılda Simontornya Sancağı*, çev. Hilmi Ortaç, İstanbul 1999, s. 11).

Değirmen	Mohaç Palangası Varoşundaki Ban köyü yakınındaki Karaş nehri üzerinde	Değirmen, 4 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Peçuy kazası muzafatından Vengin köyü yakınındaki Karaş nehri üzerinde	Değirmen, 3 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Nemçi kasabası yakınında	Değirmen, 2 adet olup 7 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Siçen Palangası yakınında	Değirmen, vâkıfın çayırı yakınındaki Lodan adlı mevzide olup 3 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Siçen kazasında İpol nehri üzerinde	Değirmen Virbe adıyla bilinmekte olup 2 çarklıdır.
Değirmen	Siçen kazasına bağlı Sinan köyü yakınındaki İpol nehri üzerinde	Değirmen, 3 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Filek kazasına bağlı Şayokemre? Köyü sınırında	Değirmen, Ferenc değirmenleri adıyla bilinmekte olup 3 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Hatvan Kalesi yakınındaki Zakova nehri üzerinde	Değirmen, 4 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Erdel ile Solnok Sancağı sınırı arasında Köröş Petre köyünün yakınında	Değirmen, 3 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Solnok kazasında Bırakova nehri üzerinde ve Tur varoşu yakınında	Değirmen, 5 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Göle kazasına bağlı Tomaşek köyündeki Kerş nehri üzerinde	Değirmen, 3 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Göle kazasına bağlı Bekis nahiyesinde Kerş nehri üzerinde	Değirmen, 3 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Göle kazasına bağlı Bekiş varoşu yakınında	Değirmen, Kerçin Lazlo Değirmenleri adıyla bilinmekte olup 2 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Göle kazasına bağlı Kerş nehri üzerinde	Değirmen, Virbe Değirmenleri adıyla bilinmekte olup 3 çarktan oluşmaktadır.
Değirmen	Göle kazasına bağlı Bekiş varoşu dâhilinde	Değirmenler 2 adet olup 8 çarklıdır. Değirmenlerle birlikte yanındaki arz-ı hâliye de vakfedilmiştir.

Mustafa Paşa'nın vakfiyesinde değirmenlerle ilgili çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerden hareketle değirmenlerin sayısı, bulunduğu mevki, özellikleri ve edinme şekli hakkında detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür. Buna göre Mustafa Paşa'nın İpoy, Zakova (Zagyva), Körös, Şarviz, Kapos, Kopan, Balaton ve Brakova nehirleri üzerinde işleyen 33 değirmeni bulunuyordu. Bu değirmenlerden bir kısmı şahıslardan satın alınmak suretiyle temin edilmiştir. Mesela Mustafa Paşa, kethüdası Memi Kethüda'dan üç adet değirmen; Mehmed Bey b. Bali Paşa'dan ise iki adet değirmen satın almıştır. Bununla birlikte değirmenlerin büyük bir kısmı hazineden iştira edilmiştir.⁸⁶ Vaktiyle Göle (Gyula) kalesinin eski başkomutanı olan Laszlo Kerecseni'ye ait olup daha sonra miriye geçen Bekeş varoşu ile Vari köyünde bulunan beş değirmen hazineden satın alınarak Mustafa Paşa'nın mülkü haline gelmiştir.⁸⁷ Ancak değirmenler, bölgede eski sahiplerinin isimleriyle veya bulunduğu yerin ismiyle anılmaya devam etmiştir. Kerçin Lazlo (Laszlo Kerecseni), Ferenc, Peşkop ve Virbe değirmenleri gibi. Değirmenlerin çark sayısı değişmektedir. Genellikle iki veya üç çarklı olmakla birlikte içlerinde dört ve beş çarklı değirmenler de bulunmaktadır.⁸⁸

Macaristan'daki değirmen sanayiinin asillik hakkına bağlı olduğu, Türk ve Macarların müşterek olarak değirmen inşa ettiği, üretimden her iki tarafa da haklarının verildiği süregelen adetlerden biriydi. Mesela bir Türk herhangi bir yerde değirmen kuracak olsa, Macar mülk sahibi kendisine düşen değirmen hakkının verdirilmesi için Budin beylerbeyine başvururdu. Benzer talep Mustafa Paşa'nın mektuplarında da dile getirilmiştir. Her iki taraf da değirmenlerinde Türk ve Macar değirmenci ustası çalıştırmıştır. Mustafa Paşa'nın değirmenlerinde de Macar değirmencilerin çalıştığı bilinmektedir.⁸⁹ Paşa, tasarrufu altında bulunan değirmenleri vakfederek çeşitli şehirlerde bulunan vakıf eserlerin giderlerine tahsis etmiştir.

⁸⁶ BOA, *TSM.A.d.*, 7000, vr.11b-16b.

⁸⁷ BOA, *TD*, nr.580, s. 215; BOA, *TD*, nr.365, s. 195 (974/1566-1567 tarihli Temeşvar Eyaleti Tahrir Defteri); Kaldy-Nagy, "a.g.m", s. 662.

⁸⁸ BOA, *TSM.A.d.*, 7000, vr.11b-16b.

⁸⁹ Takats, *a.g.e*, s. 33, 212.

TABLO VIII
Vakfiyeye Göre Vakfedilen Köy ve Mezralar⁹⁰

<i>Akarın Türü</i>	<i>Akarın Adı</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Köy	Pöşböniladen	Erdel ile Solnok Sancağı sınırı arasında	Köy, II. Selim tarafından Mustafa Paşa'ya temlik edilmiştir.
Köy	Köröş Petre	Erdel ile Solnok Sancağı sınırı arasında	Köy, II. Selim tarafından Mustafa Paşa'ya temlik edilmiştir.
Köy	Bikaç	Erdel'de Varad'a bağlı Bihad nahiyesinde	Köy, III. Murad tarafından Mustafa Paşa'ya temlik edilmiştir.
Köy	Büyük	Erdel'de Varad'a bağlı Bihad nahiyesinde	Köy, III. Murad tarafından Mustafa Paşa'ya temlik edilmiştir.
Mezra	Solnok kazasında	-
Mezra	Monöstor Seget	Solnok kazasında	-

Tabloda görüldüğü üzere Mustafa Paşa'nın mülkiyetinde dört köy ile iki mezra bulunuyordu. Köylerden ikisi Erdel ile Solnok sancağı arasında diğer ikisi ise Erdel'de Varad'a bağlı Bihar nahiyesinde idi. Bunlardan Püspökladany ve Köröşpeterd köyleri II. Selim tarafından kendisine temlik edilmiştir. Solnok sancağında bulunan bu iki köyle ilgili tahrir defterlerinde bazı kayıtlar bulunmaktadır. Buna göre 1580 tarihli tahrir defterinde köyler Mustafa Paşa'nın vakfı olarak kaydedilmiştir. Adı geçen zamanda Püspökladany köyünün yüz yirmi sekiz hanesi mevcut olup yıllık geliri 3.280 akçe idi. Köröşpeterd köyü ise yirmi sekiz haneli bir köy olup sakinleri yılda 1.000 akçe vergi ödüyordu. Bu iki köyün toplam geliri 4.280 akçe tutarında idi ve bu meblağ Mustafa Paşa'nın Budin'de inşa ettirdiği medresenin giderlerine tahsis edilmişti. Ancak bu gelir, müderrisin maaşını ödemekten bile çok uzaktı.⁹¹

Paşa'nın mülkiyetinde olan diğer iki köy ise Büyük Ardavan/Pak Radvan (Nagyradvany) ve Bikaç köyleri idi. Bu köyler Erdel hükümdarı olan İstvan Bathori tarafından 15 Zilhicce 985/23 Şubat 1578 tarihinde kendisine

⁹⁰ BOA, *T SMA.d.*, nr.7000, vr.15b-16a.

⁹¹ Kaldy-Nagy, "a.g.m", s. 661.

bağışlanmıştır.⁹² Bununla birlikte köylerin Mustafa Paşa'nın mülkiyetine geçebilmesi için III. Murad tarafından onaylanması gerekiyordu. Nitekim III. Murad'ın evâil-i Muharrem 986/10-19 Mart 1578 tarihli mülknamesi ile köyler, resmi olarak Paşa'nın tasarrufuna girmiştir.⁹³ Göle (Gyula) sancağında bulunan köyler 1579 yılına ait tahrir defterinde Mustafa Paşa'nın vakfı olarak kaydedilmiştir. Defterdeki kayıtlara göre Nagyradvany köyünde 37 hane ve 32 mücerred, Bikaç Köyü'nde ise otuz dokuz hane ve altmış bir mücerred bulunuyordu.⁹⁴ Köylerin toplam geliri olan 10.170 akçe ise Mustafa Paşa'nın Peşte'de inşa ettirdiği medresenin masraflarını karşılamak için ayrılmıştır. Bu tahsis, Budin'deki medresenin gelirlerinde olduğu gibi yetersizdi. Zira Peşte medresesinin yıllık gideri 25.550 akçeyi buluyordu. Mustafa Paşa vakfiyesinde medreselerin masraflarını karşılamak üzere diğer vakıf akarlarının gelirlerinin buraya aktarılmasını şart koşmuştur.⁹⁵

TABLO IX
Vakfiyeye Göre Vakfedilen Dalyanlar⁹⁶

<i>Akarın Türü</i>	<i>Bulunduğu Yer</i>	<i>Özellikleri</i>
Dalyan	Solnok kazasında Kerş nehri üzerinde	Birden fazla olan dalyanlar sayd-gâh olarak ifade edilmiştir.

Mustafa Paşa'nın yukarıda ifade edildiği üzere çok sayıdaki gayrimenkulünün yanında vakfettiği menkul malı da bulunmaktadır. Vakfiyesindeki bilgilere göre vakfettiği meblağın tutarı 3.970 kuruştur.⁹⁷ Bütün bu menkul

⁹² Mülknamedeki kayda göre İstvan Bathori, Mustafa Paşa'dan bahsederken "...dostumuz ve yarar komşumuz.." ifadesini kullanmıştır (BOA, TD, nr.580, s. 217); Erdel prensi, köyleri Mustafa Paşa'ya bağışlarken gelecekte bazı beklentilerine karşılık bulacağını düşünmekteydi. Zira Prens, Macaristan'da Osmanlılar tarafından ele geçirilmiş bazı köy ve kasabaların kendisine iade edileceği beklentisindeydi. Bu düşüncelerle iki köyü peşin olarak vermişti. Mustafa Paşa'nın beklentilere cevap vermesi durumunda üç köy daha verilecekti. Ancak durumda herhangi bir değişiklik olmaması Erdel prensini hayal kırıklığına uğratmıştır (David, "a.g.m", s. 146).

⁹³ Mülknamenin sureti için bkz. BOA, TD, nr.580, s. 217-218.

⁹⁴ BOA, TD, nr.580, s. 215-217; Kaldy-Nagy, "a.g.m", s. 661.

⁹⁵ Kaldy-Nagy, *a.g.m*, s. 661-662.

⁹⁶ BOA, TSMA.d., nr.7000, vr.16a.

⁹⁷ BOA, TSMA.d., 7000, vr.16b.

ve gayrimenkulü vakfeden Mustafa Paşa, nüfusunun büyük çoğunluğu gayrimüslim olan bir bölgede yerli halkın, tüccarın ve yolcuların ihtiyaçlarının karşılamasında önemli bir rol oynamıştır.

III. Vakıf Gelirlerin İşletilmesiyle İlgili Şartlar

Mustafa Paşa, vakfiyesinde vakıf akarın işletilmesiyle ilgili bazı şartlara yer vermiştir. Vâkıf, gerek dükkânların gerekse müsakkafatın *icâre-i sahiha* ile icara verilmesini şart koştuğu gibi akar, müsakkafat, köy ve mezralardan elde edilen gelirler ile menkul gelirlerin vakıf eserler ile personeli için sarf edilmesini talep etmiştir.⁹⁸ Bu şartlar çerçevesinde vakfın idareci ve hizmetlilerinin sayısı, yevmiyeleri ve görev tanımları aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

IV. Vakfiyeye Göre Vakfın Kadrosu⁹⁹

TABLO X: Vakfın İdareci Kadrosu

<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>	<i>Görevi</i>
Nazır	1	15	
Mütevelli	1	1 kuruş	
Kâtip	1	10	
Cabi	1	7	Budin, Peşte ve tevabiinde olan vakıf gelirlerinin tahsil edilmesi.
Cabi	1	6	Şimontorna'daki vakıf gelirlerinin tahsil edilmesi.
Cabi	1	6	Göle'deki vakıf gelirlerinin tahsil edilmesi.
Meremmetçi	1	10	Vakıf akarların tamir ve bakımı.

⁹⁸ BOA, *TSM.A.d.*, 7000, vr.17b-18a.

⁹⁹ BOA, *TSM.A.d.*, 7000, vr.18a-22b.

TABLO XI:
Vakfın Çeşitli Yerlerdeki Hizmetli Kadrosu

<i>Budin'deki Medrese ve Cami Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
Müdris ¹⁰⁰	1	50
Talebe (danişmend) ¹⁰¹	11	5 (penz akçesi)+2
Bevvab	1	5 (penz akçesi)
Hatip	1	10
İmam	1	8
Müezzin	2	6
Muarrif	1	2
Kayyım	2	6
Devrhan (biri sermahfil)	4	? (Sermahfil 3 akçe)
Cüzhan (biri sermahfil, biri noktacı) ¹⁰²	30	3 (Sermahfil ve noktacı 4 akçe)
Tesbihhan (biri şeyhü'l-müsebbihin)	11	2 (Şeyh olan 3 akçe)

<i>Budin'de İbrahim Çavuş Binası olup Vâkıfın İhya Ettiği Cami ve Muallimhâne Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
Hatip	1	8
İmam	1	7
Müezzin	2	6
Kayyum	1	5
Muarrif	1	2
Devrhan (biri sermahfil)	4	2 (sermahfil 3 akçe)
Dua okuyucu ¹⁰³	10	3
Muallim	1	5
Muallim Halifesi	1	2

¹⁰⁰ Budin'deki medresede ders verecektir.

¹⁰¹ Medresede ilimle meşgul olmalarının yanı sıra her gün dershanede toplanarak vâkıf hayatta olduğu sürece Fetih suresini okumaları (bu hizmete karşılık günlük iki akçe ücret ödenmesi), vefatı halinde ise yüz adet Fatıha ve İhlas surelerini okuyarak sevabını ruhuna bağışlamaları, kendisini hayır dua ile anmaları ve Hz. Muhammed'e yüz adet salavat-ı şerife getirmeleri şart koşulmuştur.

¹⁰² Cüzhanların her birinin günde birer cüz Kuran-ı Kerim okumaları şart koşulmuştur.

¹⁰³ Sabah namazından sonra toplanan bu kişilerin yüz adet Fatıha, yüz adet İhlas suresini okuyarak ve salavat getirerek Hz. Muhammed'in ruhuna bağışlamaları ve vâkıfı hayır dua ile anmaları şart koşulmuştur.

<i>Peşte Kalesi Dahilindeki Medrese ve Cami Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
Müderriş	1	30
Talebe	7	5
Bevvâb	1	5
Hatip	1	10
İmam	1	8
Müezzin	2	6
Muarriş	1	2
Devrhan (biri sermahfil)	7	2 (sermahfil 3 akçe)
Kayyum	2	6
Cüzhan (biri noktacı) ¹⁰⁴	30	3 (noktacı 4 akçe)
Müsebbih (biri şeyh)	10	2 (şeyh 3 akçe)

<i>Peşte'de? Kardeşinin Oğlu Merhum Hasan Bey İin İnşa Ettirilen Mescidin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
İmam	1	8
Müezzin	1	5
Kayyum	1	2,5

<i>İstolni-Belgrad Kalesi Dâhilindeki Caminin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
Hatip	1	7
İmam	1	5
Müezzin	2	5
Muarriş	1	1
Devrhan (biri sermahfil)	3	1 (sermahfil 2 akçe)
Kayyum	1	5

<i>Gülbaba Zaviyesi Semtindeki Mahalle Mescidinin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
İmam ve müezzin	1	10
Kayyum	1	2

¹⁰⁴ Cüzhanların her biri günde birer cüz okuyarak Kuran-ı Kerim'i hatmedeceklerdir.

<i>Orta Ilıca Yakınındaki Mahalle Mescidinin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
İmam ve kayyum	1	10
Müezzin	1	5

<i>Hindî Baba Zaviyesi Yakınındaki Mahalle Mescidinin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
İmam	1	6
Müezzin	1	4
Kayyum	1	2

<i>Filek'teki Mescidin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
İmam	1	6
Müezzin	1	5
Kayyum	1	2

<i>Nemçi Kasabası'ndaki Mescidin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
İmam	1	6
Müezzin	1	5
Kayyum	1	3

<i>Kodvar'daki Mescidin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
İmam	1	?
Müezzin ve kayyum	1	5

<i>Budin'de..... Görevli</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
En'am-han ¹⁰⁵	1	3

<i>Ösek'teki Mescidin Görevlileri</i>		
<i>Görevliler</i>	<i>Görevli Sayısı</i>	<i>Yevmiye (akçe)</i>
İmam	1	6
Müezzin	1	5
Kayyum	1	3

¹⁰⁵ Her gün En'am Suresi'ni okuyarak vâkıfın ruhuna hediye edecektir.

Vâkîf, Budin'de inşa ettirdiği medresede görev yapan personelin maaşları için II. Selim tarafından kendisine temlik edilmiş olan köyleri tahsis ettiği gibi, Peşte'deki medresenin personel giderleri için de III. Murad tarafından kendisine temlik ve ihsan edilen köylerin gelirlerinden istifade etmiştir. Ancak *mürur-ı eyyâm ve kürûr-ı a'vâm* yani uzun zaman geçmesi sebebiyle köylerin gelirlerinde bir azalma meydana gelmesi durumunda vakfa ait diğer gelir kaynaklarının her iki medrese personeli için de kullanılmasını şart koşmuştur. Ayrıca kardeşinin oğlu Merhum Hasan Bey için vasiyeti gereğince Peşte'de bir mescit inşa ettiren vâkîf, buranın masraflarını vakıf gelirlerinden karşılamıştır. Vâkîf, inşa veya ihya ettiği cami ve mescitlerin aydınlatma ve yer döşemeleri için yeterli miktarda mum ve hasır tahsis ettiğinden bahisle malzemelerin zamanında tedarik edilmesini talep etmiştir. Ayrıca Budin'deki medresesine bitişik olarak inşa edilen musluk ile saka kırbaları için buzhanede ihtiyacı karşılayacak kadar buz tedarik edilmesini, sakalara buz verilmesini, susayanlar ve Hz. Muhammed'in ruhu için sakalık edenlere günlük beş akçe verilmesini ve masrafların vakıf gelirlerinden karşılanmasını şart koşmuştur. Vâkîf, Budin şehrinde gönüllülerden oluşan askerlerin her gün üç bölük halinde nöbet tutarak buradaki Müslümanların düşmandan korunmasına hizmet ettikleri için işlerini karşılamış ve kendilerine günlük bir kuruş yiyecek parası verilmesini istemiştir. Vâkîf vakıfla ilgili her türlü değişikliğin kendi elinde olduğunu ve gerekirse değiştirebileceğini şart koşmuştur. Vâkîfin üzerinde hassasiyetle durduğu noktalardan biri de mütevellinin, Budin kadısıyla beraber yılda bir kere, inşa ettirdiği camide toplanarak vakfın gelir ve gider hesaplarını Müslümanların huzurunda görmesi talebidir. Kadıya, bu hizmeti karşılığında bağdadî kutni verilmesini şart koşmuştur. Medresenin müderrisleri, vakfa nazır olarak tayin edilmiş ve hesaplar açısından mütevelliyi teftiş etmekle görevlendirilmiştir. Dolayısıyla nezaret görevleri karşılığında müderrislerin oturdukları evlerden kira alınmayacağı vurgulanmıştır. Bunun yanında Budin'deki medreselerde hala müderrislik yapan kişilerin hayatta oldukları sürece görevlerine devam etmeleri, değiştirmek gerektiğinde Budin müftüleri vasıtasıyla bu işin yapılmasını şart koşmuştur.¹⁰⁶

¹⁰⁶ BOA, *TSM.A.d.*, 7000, vr.19b-20a, 21a-22a.

SONUÇ

Sokullu Mustafa Paşa, iyi bir devlet adamı ve siyasetçi olmasının yanında insani özellikleriyle dikkat çeken bir şahsiyetti. Dini hoşgörüsü, tüccarı himaye etmesi, halkının menfaatlerini sonuna kadar savunması, barışsever tavrı Macarlar arasında da büyük bir sempati yaratmıştır. Ayrıca cömert ve hayırsever bir kişi olup bu yönünü inşa ettirmiş olduğu yüzlerce eserde göstermiştir. Kendinden önceki Budin beylerbeyleri de Budin’de çeşitli vakıf eserler inşa etmekle birlikte bunlar sınırlı kalmıştır. Mustafa Paşa, Budin’i gerçek anlamda imar eden ilk beylerbeyi olarak tanınmaktadır. İmar faaliyetleri sadece vakıf eserleriyle bağlantılı olmayıp baruthanenin yapımı, Budin ile Peşte’yi birbirine bağlayan köprünün inşası ve kale surlarının tamiri gibi pek çok alanı ilgilendiriyordu.

Mustafa Paşa’nın Budin merkezli olarak kurduğu vakıflar sayesinde şehir, İslamî bir karakter kazanmaya başlamıştır. Dini, sosyal, ticari ve kültürel müesseseler, bir sınır bölgesi olan Budin’de Osmanlı kimliğinin daha iyi tanınmasına vesile olmuştur. Zira Macaristan’ın çeşitli şehirlerinde iki medrese, beş cami, yedi mescit, bir tekke ve iki muallimhane inşa ettirmiş ve bu eserler için yüzlerce gayrimenkul bağışlamıştır. Çarpıcı bir örnek olması açısından inşa ettirdiği veya satın aldığı hamam ve kaplıcaların sayısı on dokuz, dükkânların ise yüz yetmişten fazladır. Bu vakıf akarlar bölgenin imarında ve halkın refahında büyük bir rol oynamıştır. Aynı zamanda vakıfta istihdam ettiği personel yoluyla yüz seksenden fazla kişiye de iş imkânı yaratmıştır. Onun 1578 yılında idam edildiği zamana kadar hayır işlerine devam ettiği görülmektedir. Servetinin önemli bir kısmını vakıf eserler ve akarları için harcamasına rağmen öldürüldüğünde mirası büyük bir yekûn tutuyordu. Hatta müsadere edilen mallarının doksan deve yükü tuttuğu ve İstanbul’a gönderildiği bazı kaynaklarda ifade edilmektedir.¹⁰⁷

Macaristan’daki diğer vakıf eserlerinde olduğu gibi Mustafa Paşa’nın vakfettiği eserlerden günümüze intikal edenlerin sayısı son derece azdır. Hatta onun idam edildikten sonra defnedildiği türbeden de hiçbir iz kalmamıştır. Günümüze intikal eden vakıf eserlerinden sadece ikisi bilinmektedir. Bunlar da kaplıca olup biri Rudaş diğeri Czarlar Ilıcası olarak tanınmaktadır. Her iki kaplıca Mustafa Paşa’nın yadigârı olarak Macar halkına hizmet vermeye devam etmektedir.

¹⁰⁷ Nejat Göyünç, “Salomon Schweigger ve Seyahat-nâmesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XIII/17-18, s. 132.

KAYNAKÇA

I- Arşiv Kaynakları

a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.

Tahrir Defteri (TD), nr.365, 539, 566, 580.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TSMA.d), nr.7000 (Vakfiyenin aslı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde olup burada fotokopisi bulunmaktadır).

II- Araştırma ve İnceleme Eserler

AGOSTON, Gabor, "Budin'de Osmanlı Medreseleri ve Müderrisleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S:58 (Şubat 1989), 141-150.

ALTAYLI, Yasemin, "Macarca Mektuplarıyla Budin Beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa (1566-1578)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 49/2 (2009), 157-171.

ASLANAPA, Oktay, "Macaristan'da Türk Âbideleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, I/2 (1950), 325-345.

Âşık Mehmed, *Menâzırı'l-Avâlim (Metin)*, haz. Mahmut Ak, II, Ankara 2007.

BİLGE, Sadık Müfit Bilge, "Macaristan'da Osmanlı Hâkimiyetinin ve İdarî Teşkilatın Kuruluşu ve Gelişmesi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, XI (2000) 33-81.

———, "Osmanlı Macaristanı'nda Ulaşım Sistemi", http://www.academia.edu/1049379/Osmanli%C4%B1_Macaristan%C4%B1_nda_Ula%C5%9F%C4%B1m_Sistemi, erişim: 28 Aralık 2015.

ÇALDAK, Süleyman, *Nergisi ve Nihâlistan'ı (İnceleme-Metin)*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi, Malatya 1997.

DAKÍC Uroç, *The Sokullu Family Clan and The Politics of Vizierial Households in the Second Half of the Sixteenth Century*, Central European University, MA Thesis, Budapest 2012.

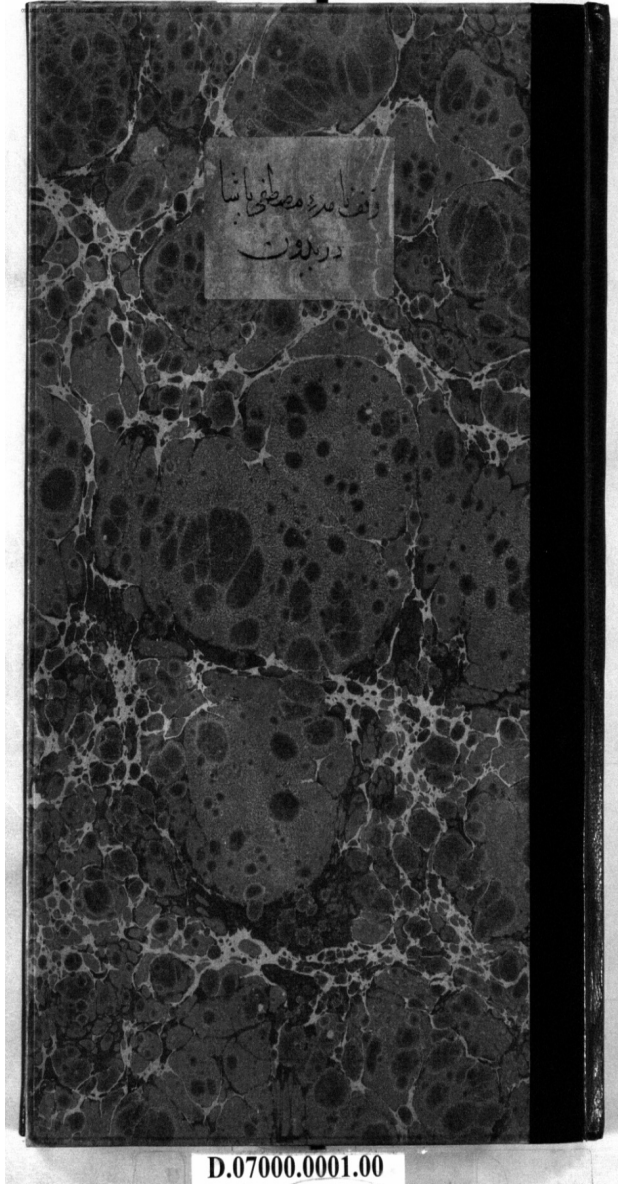
DAVİD, Geza, *Osmanlı Macaristan'ında Toplum, Ekonomi ve Yönetim 16. Yüzyılda Simontornya Sancağı*, çev. Hilmi Ortaç, İstanbul 1999.

———, "Osmanlı Macaristan'ında Bazı Vakıflar", *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları-107, Ankara 2012, s.143-148.

DEMİREĞEN, Ahmet Kerim, *Kanuni Sultan Süleyman'ın Sigetvar Seferi (Hazırlıklar ve Fetih)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Konya 2006.

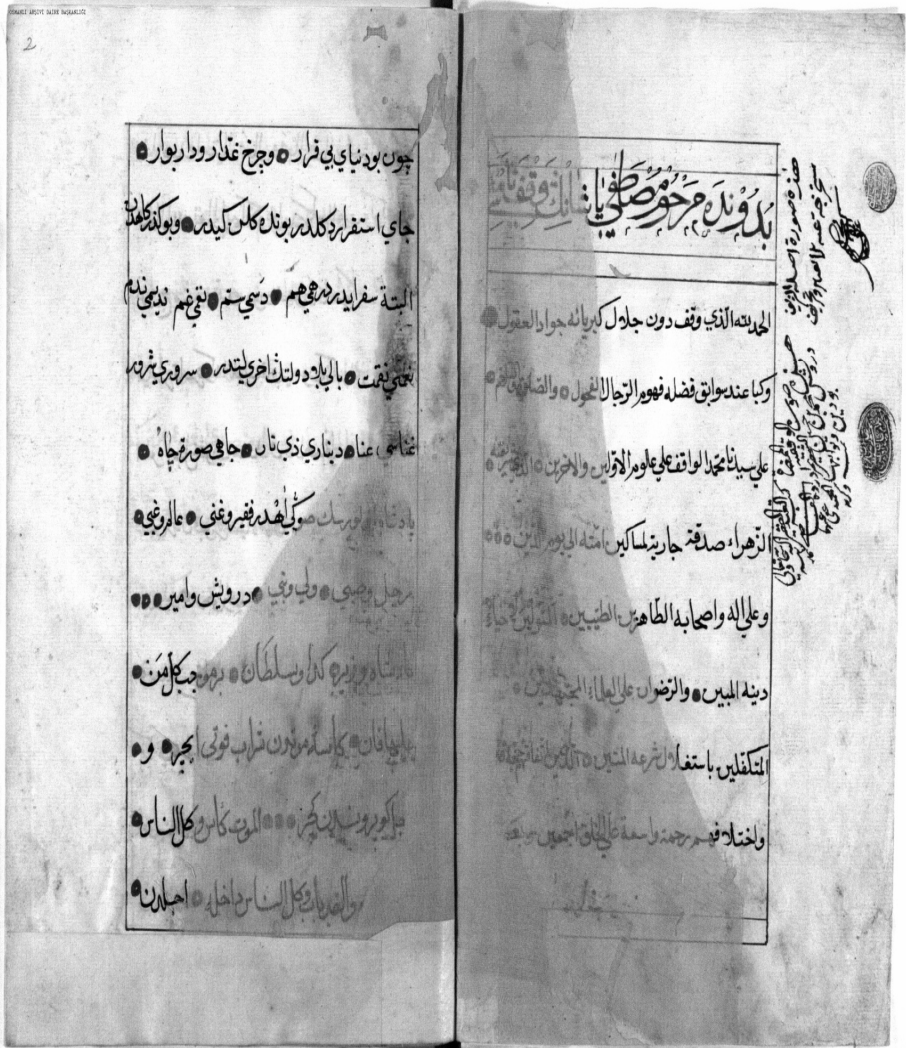
- ERDOĞAN, Emine, “16. Yüzyıl Ortalarında Avrupa’da Mezhep Mücadeleleri ve Osmanlılar”, *Dinî Araştırmalar*, II/5 (Eylül-Aralık 1999), 317-330.
- Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehmed Zillî, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi* haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), VI. Kitap, İstanbul 2002.
- EYİCE, Semavi, “Budın’de Türk Eserleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, İstanbul 1992, VI, 348-352.
- GENÇ, Nevin, *XVI. Yüzyıl Sofya Mufassal Tahrir Defteri’nde Sofya Kazası*, Eskişehir 1988.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Türk İdaresinde Budin”, *Atatürk Konferansları V, 1971-1972*, Ankara 1975, s.163-178.
- , M. Tayyib, “Kara Üveys Paşa’nın Budin Beylerbeyliği (1578-1580)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, II/3-4 (1952), 17-34.
- GÖYÜNÇ, Nejat, “Salomon Schweigger ve Seyahat-nâmesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XIII/17-18 (1962-1963), 119-140.
- KALDY-NAGY, Gyula, “Budın Beylerbeyi Mustafa Paşa (1566-1578)”, *Bulleten*, LIV/210 (Ağustos 1990), 649-663.
- KÜÇÜKKÖMÜRCÜ, Burcu, *Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapıları ve Günümüzdeki Alışveriş Merkezleri Üzerine Bir İnceleme*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2005.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, yay. haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, IV, İstanbul 1996.
- MOLNÁR, József, *Macaristan’daki Türk Anıtları*, Ankara 1993.
- Nevîzade Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, İstanbul 1268.
- ÖZGÜVEN, Burcu, *Osmanlı Macaristan’ında Kentler, Kaleler*, İstanbul 2001.
- PAZAN, İbrahim, *Nahîfî’nin Cevâhirü’l-Menâkıb’ı (Gencîne-i Ahlâk) (Tahlil ve Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 2013.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, II, Ankara 1999.
- RADOWSZKY, Arpad, “Budın’deki Türk Ilıcaları”, (<http://www.slideshare.net/corvinusg/budindeki-trk-ilcalar>), erişim: 28 Aralık 2015.
- Sâî Mustafa Çelebi, *Yapılar Kitabı Tezkiretü’l-Bünyan ve Tezkiretü’l-Ebniye (Mimar Sinan’ın Anıları)*, İstanbul 2002.
- SUDAR, Balazs, “Baths in Ottoman Hungary”, *Acta Orientalia*, 57/4 (2004), p.391-437.
- TAKATS, Sandor, *Macaristan Türk Âleminden Çizgiler*, çev. Sadrettin Karatay, İstanbul 1992.

EK I
Sokullu Mustafa Paşa Vakfiyesi'nin Kapağı
(Vakıfname-i Mustafa Paşa der-Budin)

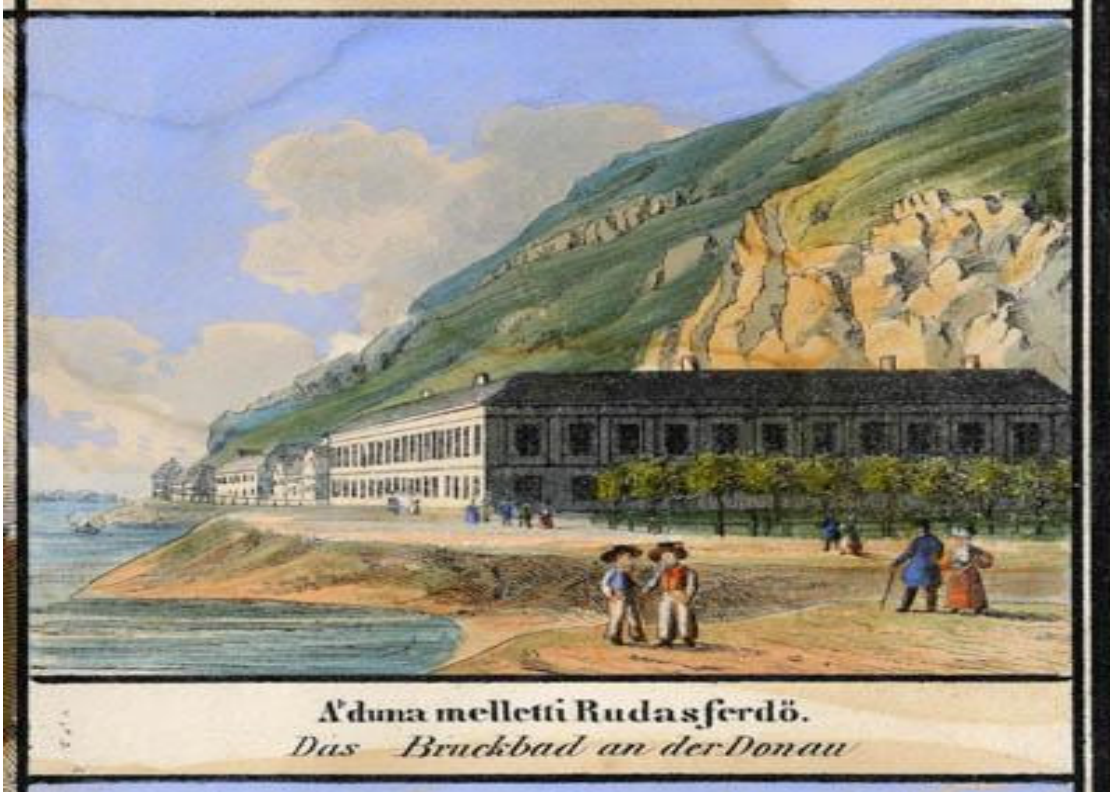

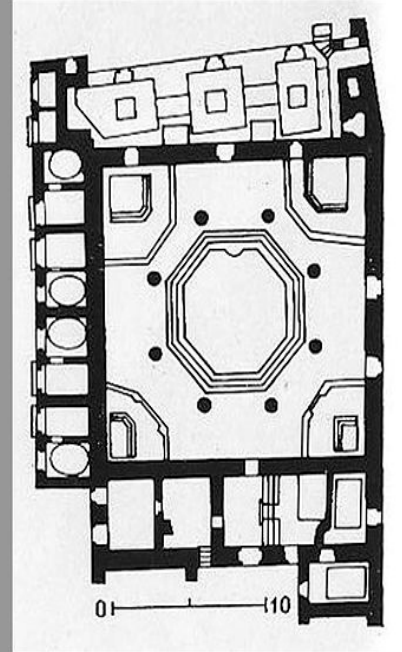
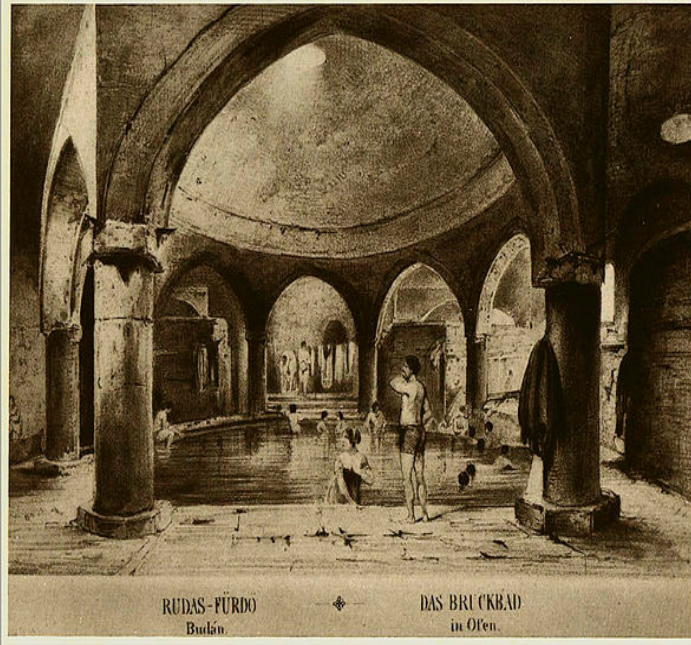
EK II

Sokullu Mustafa Paşa Vakfiyesi'nin İlk Varakları

EK III: Sokullu Mustafa Paşa Hamamı'na Ait Bir Gravür

EK IV: Sokullu Mustafa Paşa Hamamı (İç Görünüş ve Krokisi)

RESİM I

Budapeşte’de Sokullu Mustafa Paşa Hamamı (Büyük Kubbeli Havuz)

RESİM II

Budapeşte’de Sokullu Mustafa Paşa Hamamı (Bugünkü Rudaş Kaplıcası)

RESİM III: Budapeşte’de Sokullu Mustafa Paşa’ya Atfedilen Veli Bey Hamamı (Czasar Fürdo)

RESİM IV: Veli Bey Hamamı (Eski ve Yeni Yapılar Bir arada)

RESİM V: Veli Bey Hamamı'nda Bulunan Kitabe

RESİM VI: Veli Bey Hamamı (İç Mekân)

“THE CHARITIES OF MUSTAFA PASHA OF SOKOLOVICH, THE GOVERNOR OF BUDIN, IN
HUNGARY”

Abstract

The Mustafa Pasha of Sokolovich, the son of the uncle of Mehmed Pasha of Sokolovich, apart being a capable statesman and politician, he was known to be an upright, tolerant, generous and a beneficent figure, which acquired him a good reputation and caused him to be called Grand Mustafa in Budin, among the Hungarians, in particular. In his native country of Bosnia, in the first place, he had different charities (waqfs) founded in various cities such as Budin, Peşte, Kodvar, Ösek, Nemçi, İstolni-Belgrad and Filek, which were all financed by his hundreds of real estates. Thanks to his waqfiyye, one can get detailed information on the number these works of waqf and the personnel employed therein.

It is obvious that the majority of these works are to be located in Budin. The sources imply that he is rightfully the real first governor of Budin to reconstruct the city entirely. But losing the support of his principal promoter and protector Mehmed Pasha of Sokolovich, things have changed quickly, and he was found guilty of a fire in the city, accompanied by other accusations charged against him, which resulted in his execution in 1578. His works of waqf, those of the Spa baths of Rudas and Czarar, are still in use in Budapest.

Keywords

Ottoman, Hungary, Budin, Mustafa Pasha of Sokolovich, Waqf.